

AMERIKÁBÓL AUSZTRÁLIÁBA

ÍRTA:

Dr. SZABÓ JÁNOS

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
1929.

Kiadja: dr. Szabó János. — Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.

ELSŐ RÉSZ:

KANADÁN ÁT.

Az amerikai szabadság ünnepén, 1928 július 4-én indultam el Trentonból, New-Jersey állam fővárosából, négyhónapos utamra: Ausztráliába.

Az ötödik világrész meglehetősen «terra incognita» — ismeretlen világ még az amerikaiak előtt is. A trentoni könyvkereskedésben, ahol a hosszú tengeri útra olvasmányokkal láttam el magam, egyetlen angol könyvet sem találtam Ausztráliáról. Nem is csoda. Hiszen Ausztrália olyan messze van, hogy never-never land-nek, soha-soha el nem érhető országnak nevezték az első települők.

Amerikából három helyről: Seattle, San-Francisco és a kanadai Vancouverből indulhatunk el az ötödik világrészbe. Én az utóbbit választottam, mert New-Yorkban csatlakozni akartam az Ausztráliába Kanadán át induló gróf Mikes János püspök úrhoz, aki június 20-án kelt útra Magyarországból és New-Yorkig együtt utazott az eucharisztikus kongresszusokat rendező állandó bizottság tagjaival: Heylen namuri püspökkel, Jan Ville gróffal és Croy herceggel.

Gorkij az «ördög városának» nevezi New-Yorkot. És ez az elnevezés találó, különösen a kánikula idején, midőn a hőhullám ráfekszik a városra. Valóságos pokol ilyenkor az élet ebben a rettenetes nagy, tülekedő városban. A délutáni zivatar számunkra sem hozott enyhülést. Óriási gőzfürdőhöz hasonlított a Grand-Central pályaudvar, midőn éjfél előtt a buffalói vonatra szálltunk.

Reggel Buffalóban már a jó Szociális Nővérek és néhány magyar lelkész (Eördögh Elemér, Mosonyi Lipót és Dancsecs Imre) vártak, kiknek kíséretében megnéztük a fenséges Niagarát, Prohászka püspök jellemzése szerint «az Apokalipszis egyik remek illusztrációját». Mikes püspök is azt mondta, hogy egyedül e csodálatos látványért érdemes Amerikába jönni... De délután már éppoly hő vágytól égve indultunk a kanadai magyar puszták felé...

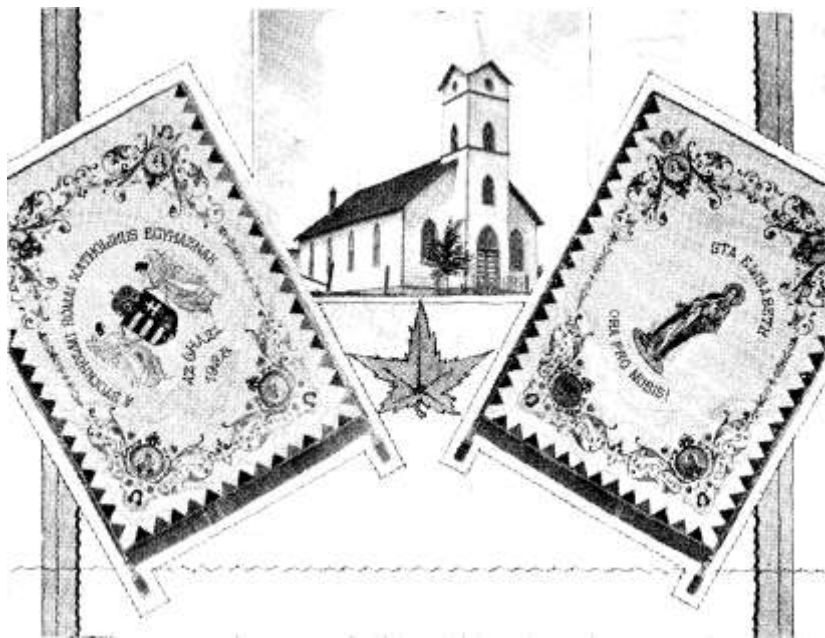
A Pacific-vasút óriási gőzmozdonyának acélkarjai Torontóból Nyugat-Kanada felé indítottak útnak. Hegyek, völgyek, erdők, patakok váltakoznak szakadatlanul. Mindig kevesebb lesz a ház, a gyárkémény.

A beláthatatlan síkságon a gőzmozdony is mintha már gyorsabban menne. Megállás nélkül rohanunk, vágatunk tovább. Egyik útítársam a Kanadai Magyar Újságot olvassa. A stockholmi ünnepség programját böngészi. Kisül, hogy menekült erdélyi állami tanító. Jelenleg református lelkesítésre készül s már több éve él Kanadában... A kivándorlóit magyarságról beszélgetünk. Már volt az Egyesült Államokban is, de itt mégis csak jobban szeret lenni. Kanada a magyar természetnek sokkal jobban megfelel. Az Egyesült Államokban a gyárak, bányák fojtó levegőjében elfonnyad a magyarság, itt ellenben folytathatják ösfoglalkozásukat, a földművelést. A rög szeretetében jobban kifejezésre jut ragaszkodásuk az óhazái föld iránt is. Teljesen igaza van. Ha már ki kell vándorolniuk egyeseknek, mert nem jut nekik a magyar kenyérből, ha már kénytelenek felállni attól az asztaltól, amelynél idegeneknek kellett helyet adniok, akkor inkább ide, az egészséges Kanadába jöjjenek az amerikai halálthozó bányák, a füstös gyárak helyett. Kanada mezőgazdasági berendezkedése a magyar természetnek és kedélynek is jobban megfelel, mint a gyári foglalkozás.

Sajnos, Kanadában is meglátszik, hogy a kivándorlottakkal éppen úgy, mint Amerikában, nem sokat törődött a magyar hatóság. Dr. Áldassy József államtitkár kezdeményezése után ugyan a kanada magyarokat már többen is felkeresték, akik a szülőhazához való ugyanazt a ragaszkodást tapasztalták, mint mi. Nyugat-Kanada kapujában, Winnipegben, a magyarság agilis vezetője Schefbeck konzul, gróf Szapáry Béla, báró Liptay Béla, Hordóssy Iván, Payerle Béla és dr. Ujváry János kíséretében a magyarság nevében meleg szeretettel fogadta az érkező

A «daruszörű kis ház» vagy «gyepkunyhó», a kanadai magyar farmer első hajléka.

Szent Erzsébetről nevezett római. kath. magyar templom Stockholmban. A magyar zászlóval, melyet Szcitovszky Béla magyar belügyminiszter ajándékozott a stockholmi hitközségnek.

magyar püspököt. A kanadai kivándorlási hivatal közbenjárására pedig a kanadai Pacific-vasúttársaság (Canadian Pacific Railway vagy rövidesen C. P. R.) különvonatot bocsátott gróf Mikes János püspök rendelkezésére.

Magyarok ünnepe Stockholmban.

Évekkel ezelőtt óriási prairie-tűz pusztította el Saskatchewan őserdejét s az évszázados tölgyfákból, melyek e vidéket borították, nem maradt más, mint por és hamu. Ki gondolta volna akkor, hogy ebből épül ki egykor Kanada legvirágzóbb búzaföldje.

A magyar Alföld hontalanjai e kies helyen ütötték fel tanyájukat egy negyedévszázaddal ezelőtt és megalakult messzi Saskatchewan provinciában a négy magyar telep, a kanadai magyarok új hazája.

Ezek között ma kétségtelenül a legnagyobb a stockholmi magyar telep, mely eredetileg ugyan svédéké volt, de ma már úgyszólván kizárólag a magyarok lakják.

Az óriási síkságon eleinte apró gyepkunyhókat építettek, melyeket daruszőrű kis háznak neveztek el, de ma már modern farmokon laknak s házaik úgy fehérednek szerteséjjel a zöld búzatengerben, mint az alföldi tanyák nádfedeles kunyhói.

Rácsos kerítés, gémeskút, muskátlis ablak integet felénk s mutatja, hogy amerre a szem ellát, mindenütt magyarok laknak. Még a legelésző nyájból is kihallatszik a kolomp, mintha otthon volnánk, a magyar rónán.

A telep központjában egy magas dombtetőn áll a stockholmi magyar templom, melynek keresztje már messziről is reményt, vigaszt önt az idegenbe szakadt magyar lelkekbe.

A stockholmi magyarság éppen utunk idejében, július 8-án ünnepelte a templom fennállásának 25 éves jubileumát. Fiatal és kitűnő tehetségű plébánosa, dr. Sántha Pál a tudományok csarnokából és a lehetőségek kapujából jött el Magyarországról, hogy egyéni értékei legjavát messze idegenben élő honfitársainak adja. Hatalmas munkásságának köszönhető, hogy Stockholm a háború utáni általános gazdasági válság ellenére nemcsak gazdasági, de minden tekintetben egyike magyar mintatelepeinknek Nyugatkanadában. A nagy lelkesedéssel és szívósággal dolgozó plébános meghívta gróf Mikes János püspököt az ünnepségre. Ez szívesen vállalkozott arra, hogy felkeresse az óhaza számkivetett magyarjait, s jelenléte valóságos magyar nemzeti ünnepé avatta a stockholmi jubileumot.

Az állomáson óriási néptömeg várta a vonat érkezését, s lovas díszbandériummal kísérte be a hitközség kiváló vendégét. A mérhetetlen

Kanadai magyar kath. papok. *Batról:* Mikes püspök társaságában Wodicska Imre apát, Sántha Pál. *Jobbról:* F. L. Roy a reginai érsek titkára, Blöckart Tivadar kaposvári plébános. *Háttérben:* Schefbeck konzul.

prairiek, a lakatlan erdőségek után szinte álomszerűnek tűnt fel, hogy igazi magyar csikósokat látunk, hogy falusi rezesbandát és a szívek melyéből kitörő éljenzést hallunk. Elküldte képviselőjét az ünnepélyre bather L Roy személyében a reginai érsek, Oliver Mathieu is, aki akkor kórházban fekvő beteg volt. A kanadai kormány nevében dr. Urich földművelésügyi miniszter személyesen résztvett az ünnepségeken.

Vasárnap délelőtt a templom mellett felállított lombsátorban folyt le az ünnepélyes tábori mise, melyet gróf Mikes püspök mondott. Napbarnított magyar farmerek, fejkendős asszonyok csattos imakönyvvel kezükben, magyar ruhába öltözött leányok nagy tömege állta körül az oltárt és énekelt mélyeséges áhítattal. Evangélium után a püspök szívbe-markoló beszédet intézett az egybegyűltekhez. Könnyek csordultak ki a

Stockholmi lovasbandérium Mikes püspök fogadtatásán.

kanadai magyarok szeméből, a honvágy könnyei voltak, melyek a kanadai fehér kenyeret is sokszor keserűvé teszik.

A stockholmi ünnepély kimagasló pontja délután volt. Ekkor szentelték fel azt a magyar zászlót, melyet Szeitovszky Béla magyar belügyminiszter ajándékozott a stockholmi magyar hitközségnek. Az amerikai magyarság életében először történt, hogy a hivatalos Magyarország ajándékot küldött idegenbe szakadt véreinek. Kitüntetés akart ez lenni nemcsak a stockholmi, de az egész kanadai magyarságnak is, mert tagadhatatlan, hogy a kivándorolt magyarok Kanadában őrizték meg legjobban fajiságukat, itt folytatták ösfoglalkozásukat, míg az Egyesült Államok-magyarsága a gyárak fojtó levegőjében lassan kivetkőzik a magyar tradíciókból.

A hatalmas selyemzászlót, melynek egyik oldalát a magyar címer, a másikat magyarországi szent Erzsébet képe díszíti, ünnepélyes menetben hozták el a hitközség dolgos angyalainak, a szociális testvéreknek házából a templomtérre. Magyar díszruhába öltözött apródok és koszorús-

lányok vitték a zászlót, s mintha a jó Istennek is öröme telnék a magyarok felvonulásában, a felhős égből kisütött a nap és ragyogó napfényben lobogott a magyar igazságokat hirdető örök szimbólum az angol birodalom területén. Útközben buzgón énekelt a közel kétezer főnyi tömeg s a Boldogasszony Anyánknak refrénje: «Ne feledkezzél el szegény magyarokról...» mint egy fájdalmas kiáltás hangzottái az idegen rónákon. Gróf Mikes püspök a tábori oltár előtt megáldotta a zászlót és újból lelkes szavakat intézett az ünneplőkhöz.

«Gyergyóalfaluban — mondotta —, ahol plébános voltam, a templom legszebb ékessége egy régi magyar zászló volt. A monda szerint 1848-ban ezt a zászlót egy székely katona mentette meg az ellenségtől. Nagy titokban rejtegette a lakásán, később a templomnak adományozta, ahol mint drága ereklyét őrzik. Most, fájdalom, olyan időket élünk, hogy ismét el kell rejteni magyar földön a magyar lobogót s azért elhoztam nektek, mert ti bátran kibonthatjátok itt a magyar színeket. Itt az idegenben szabadon lenghet a magyar lobogó, mert nem rabláncokba vert csonkaországban, hanem szabad országban éltek.»

Késő este volt, mire a lovas fogatok és autók nagy serege elvonult és mélységes csend borult az egész tájra. De éjfél felé gyönyörű északi fény gyúlt ki Stockholm felett. A sötét felhők mögül két hatalmas fénysugár, mint a mélységből felnyújtott két kar, ragyogott keletről nyugat felé.

Szabó János és Sánta Pál beverik a szöveget a magyar zászlóba.

Körmenet a zászlószentelés után.

Mínta a magyar haza segítséget kérő karjait nyújtotta volna ki az idegenbe szakadt fiait, a kanadai magyarok felé.

Kanada pátriárkájánál.

A felejthetetlen napok után nehéz volt búcsút venni Stockholmtól, a jó magyar farmerektől. De korra reggelre ki volt tűzve az indulás. A magyar legények lovasbandériumából senki sem hiányzott. Csikósoknak öltözve ültek a széleshátú lovakon és nemcsak a legények csizmája, de még a lovak patája is csak úgy ragyogott a reggeli napfényben. Két oldalt sorakozva kísérik a magyar püspök feldíszített autóját, majd előre lovagolnak az országúton, oly irtóztató port verve fel, hogy szinte alig látjuk egymást. De ki törődött most a porral? Még inkább a magyar pusztákon éreztük magunkat, melyeknek költészetéhez a por hozzátartozik... Az állomáson a búcsúzó magyar püspök az utolsó kocsi hátsó ajtajából mégegyszer áldást oszt a sínek mellett, a vasúti talpfákon térdelő magyarokra.

A vasúti kocsik ablakából a gyönyörű, gazdag, mérhetetlen búza-táblákat nézzük. Dr. Sántha Pál, aki Regináig velünk utazik, elmond egyet-mást a kanadai katolikus papság küzdelmes életéből, az angol, de nagyobbbrészt francia papság működéséről.

A francia papság jobban ragaszkodik a régi tradíciókhoz. Az angol modernebb és az amerikai papságot utánozza, de egyforma buzgalommal gondozzák híveiket. Reginában meg is néztem Father F. Grathon sírját, ki 1891 március 3-án, midőn a szomszédos egyház látogatására ment, a hózivarban elpusztult. A 34 éves buzgó pap sírján mindössze e néhány szó áll: *Semper fuit religionis amatőr.* (Mindig hően szerette vallását). Ugyanezt lehet elmondani a kanadai papságról általában.

Oliver E. Mathieu reginai érsek.

A nagy hidegben, az egye" düllétben és szegénységben hűségesen ragaszkodnak hivatásukhoz.

Reginában természetesen nem mulasztottuk el meglátogatni a kanadai papságnak egyik kiváló tagját, Mathieu Olivér reginai érseket, aki olyan vágású főpap Kanadában, mint egykor Ireland érsek volt Amerikában. A kiváló és nagy világműveltségű érsek 1853 december 24-én született Quebecben és felszentelése után szemináriumi tanár, majd később a híres lavalai egyetem rektora volt. Rendkívül képzett, tanult ember. Midőn 1908-ban püspökké szentelték, mindenki érezte, hogy ő lesz nemcsak az egyháznak de a francia kultúrának is úttörője. A hozzáfűzött vára-

kozásokat nemcsak betöltötte, hanem felül is múlta. Egyházmegyéje ma a legnépesebb, legszervezettebb egész Nyugat-Kanadában. A három nyugati francia püspök által kormányzott egyházmegyében a francia elem túlsúlya itt a legszembetűnőbb.

Egyházi munkássága a nagy területen sok idejét igénybe veszi, hiszen egyes papjai 200—250 mértföld távolságban laknak főpásztoruktól. Mindemellett marad ideje arra, hogy fenntartsa és ápolja régi összeköttetéseit és újakat szerezzen nemcsak a katolikusok, hanem protestánsok között is. Az egyház ellenségei az ő nagy befolyásának jellemzésére azt szokták mondani, hogy a «saskatchewan kormányt az érseki palotából irányítják». Talán nincs egyházfő Kanadában, akit vallásfelekezetre, fajra, nyelvre való tekintet nélkül oly nagy tisztelettel és szeretettel vennének körül,

mint őt, az immár aranymisézés főpapot. Alig van püspök, ki a katolikus egyház tekintélyét kifelé oly nagy mértékben emelte volna, mint Mathieu érsek tette Saskatchewan tartományban. Ennek eredménye, hogy bár a katolikuság aránylag kisebbségben van, tekintélye mégis olyan, hogy valamennyi felekezetét felülmúlja.

Nagy irodalmi működést is fejt ki. Betegségének utolsó két esztendejét leszámítva, egyházmegyéje papságát minden évben egy dogmatikai vagy aszkétikus munkával lepte meg, melyek mély lelkületről, gyermeki hitről s egyúttal nagy theológiai tudásról tanúskodnak. E mellett mindenkinek mindene, de főleg híveinek és papságának atyja. Szobája kora reggeltől késő estig mindig nyitva áll látogatói és papjai előtt. Ez a francia, patriarkális meleg légkör nagyon elutaz angol származású püspöki aulák hivatalos légkörétől.

A legnemesebb értelemben vett «broadmindedness» jellemzi. Bár intranzigensen katolikus, azért meg tudta találni a más felekezetek képviselőivel és híveivel való megértés módját. Ez magyarázza bámulatosan széleskörű összeköttetéseit a birodalom vezető embereivel.

Mathieu érsek a kórházban fogadta gróf Mikes püspököt kíséretével, azzal a szíves szeretetreméltó egyszerűséggel, amely egész egyéniségét jellemzi. Megörült, hogy magyarok vagyunk.

— A magyar faj — mondja — egyik legértékesebb eleme a kanadai bevándorlottaknak. Kitűnő földművelők és nagyon jó katolikusok.

Az érsek visszaemlékezik még gróf Vay Péter apostoli protonotáriusra, aki 21 évvel ezelőtt járt itt Kanadában. Nagy szeretettel gondolt vissza Hanauer püspökre, aki a chicagói kongresszus után kereste fel a kanadai magyarokat dr. Wéber Pál és Zsigovits Béla kíséretében.

A legnagyobb dicsérettel és elismeréssel emlékezett meg a kanadai magyar papságról, kik hivatásuk magaslatán állanak s nagyon buzgón dolgoznak híveik érdekében. Nagyra becsüli a Szociális Testvérek munkáját.

A beteg főpap asztalán szebbnél-szebb virágok díszlenek.

«E virágokat — magyarázza titkárja — protestánsok küldik naponkint, akik a *próféta tiszteletével* veszik körül szeretett főpásztorunkat.

Búcsúzáskor meghatva csókoltam meg Kanada pátriárkájának kezét. Éreztem, hogy a kivételes nagy emberek egyikétől búcsúzom.

Az indiánok és cowboyok hazájában.

Reginából Alberta tartomány legnépesebb városába, Calgaryba vitt utunk, hol éppen nagy népünnepély volt. Amolyan őhazái vásárféle. «Fair», mint itt nevezik, melynek legnagyobb szenzációja a Western Cowboy Show, mely ezer és ezer idegent vonz a városba. Egész Calgary tele van idegenekkel. Csak úgy nyüzsögnek az utcán az emberek, alig kapunk helyet

a szállóban. Kint a város végén, bekerített helyen van a vásártelep, közepén nagy játszótér, ahol délutánonként bemutatják a cowboyok hajmeresztő mutatványait.

Aki már valaha látta Tom Mix vagy Hoot Gibson nyugati filmképeit, csak az tudja elképzelni ezeket a vad, izgalmas cowboy-játékokat. A nagy térség közepén sátorokban táboroznak a vad nyugati fiai, fejükön óriási karimájú, széles kalap, lábukon hosszú bőrnadrág, övükben revolver, vállukon a hosszú lasszó. Csak úgy szörmentében ülik meg a lovat s futtában elfogják. Olyan ügyesen dobják a lasszót, hogy ritkán hibáznak. A legizgalmasabb, mikor a vad csikókon lovagolnak. Ágaskodik, prüszköl, rugdalózik a ló, szinte reng belé a föld... de a lovasát nem bírja levetni magáról, csak akkor esik le róla, amidőn a paripa kinyáiban

Törzsfőnökök harci díszben.

földreveti magát. Majd egy kis fekete bikát bocsátanak be az arénára, megkergetik, csak úgy habzik a szája s aztán az egyik cowboy a hátára pattan s mint a sebes szélvész száguldanak köröskörül. Mikor leesett a cowboy a bika hátáról, lasszóval elfogják a feldühödött állatot. Néha nem sikerül, egy-két embert felöklel, de minél izgalmasabb a látvány, annál jobban tapsol a közönség.

Majd megjelennek az indiánok hadi öltözetben, tollakkal, tomahawkkal és megtámadják a sátrakat, úgy amint őseik a *vadölő*, a *bőrharisnya*, az *utolsó mohikán* tették százötven-kétszáz évvel ezelőtt. Megkezdődik a lövöldözés és amikor az indiánok túlerőre kapnak, a fehérek futásban keresnek menedéket. Néhány perc alatt felszedik sátorfájukat és szekereستől futnak tovább. Az indiánok lovaikkal üldözik

őket és eszeveszett rohanással vágatnak a szekerek, lovasok az aréna körül. Ilyet csak Amerikában láthatni.

A «fair groundon» egész kis indián falut rögtönöztek sátrakból. Eredeti wigwamok és elnézzük a sátrak körül tanyázó blackrobe indiánokat, Amerika őslakóit, kik most mint vásári bohócok mutogatják magukat.

Némán, szótlánul ülnek sátraik körül, mint egykor régen az őseik a pislogó őrtüzek mellett. Békepipa helyett szivar a szájukban. De sötét, villogó szemükben visszatükröződik régi vadságuk tüze.

Valamikor övük volt egész Amerika. Az őserdők, a folyók, a tavak — minden. Szabadok, függetlenek voltak, mint az erdő vadja, mint a fellegek között kóválygó sas és mindezt elvette tőlük a fehér ember.

Hogy egészen ki ne pusztuljon e nemes faj, Kanada és az Egyesült-Államok rezervációkba hívták őket. Az utolsó csapatot a Yellowstone Parkban és a Rocky Mountain National Parkban őrzik. A rezervációkban ingyen földet és csekély évi járadékot kap, vadászhat, halászhat mindenki szabadon. Akinek ez nem tetszik, mehet cirkuszba, színházba, mutogathatja magát, ott jól keres, mert szívesen végignézik az indiánok mutatóványait.

Midőn ott járok az indiánok között, eszembe jut Ti-bishko, az indián pap. Becsületes amerikai neve Gordon Fülöp, a magyarok jó barátja, aki évekkel ezelőtt Európában, az innsbrucki egyetemen végezte tanulmányait s a nyári szünidőben Magyarországra is elvetődött, ahol nagyon megszerette a magyar földet és népet. Azóta minden évben, ha szabad ideje megengedi, el-ellátogat az amerikai magyarok közé a messzi Wisconsin-államból, hogy halljon magyar szót s lássa kedves magyar testvéreit.

Egész Amerikában ő az egyetlen telivér indián katolikus pap. Nagyatya a chippewa indiánok egyik leghíresebb törzsfőnöke volt Minnesota államban. A polgárháború idején 1862-ben ő tartotta vissza a chippewa indiánokat attól, hogy a sioux indiánokhoz csatlakozzanak, akik a fehér emberek ellen harcoltak. És ezzel sok-sok véréldozattól, kímélte meg őket. A kiváló törzsfőnöknek, az «Utolsó Mohikán»-nak unokája jelenleg Centuriában, Wisconsinban a St. Patrick-templom plébánosa. Bár hitközségéhez csak írek tartoznak, szabad idejében gyakran felkeresi indián testvéreit és missiókat tart számukra. Jelenleg is Washingtonban volt, hogy a kormánynál az indiánok érdekében közbenjárjon» mert, sajnos, nagyon mostoha sorsban volt részük. Az állami rezervációkban úgy őrzik őket, mint az utolsó bölénycordákat a National Parkban. A rezervációkban mindenki ingyen földet és csekély évi járadékot kap, vadászhat, halászhat és meghalhat.

Az indiánok nagyobb számban New-Mexicóban, Arizona, California, Colorado, Oregon, Washington és Wisconsin államokban laknak. Az Unió,

sajnos, nem sokat törődik velük. Majdnem kivétel nélkül mind szegények. Csak újabban kapták meg a polgári jogot a világháborúban való részvételük elismeréseképpen. Bár ők az igazi amerikaiak, azelőtt még polgári joguk sem lehetett. Azonban személyük még most is «inkompetens», vagyis nem rendelkezhetnek vagyonukkal és minden tulajdonuk felől az Indian Bureau diszponál. Ha az indián elhagyja a rezervációt engedély nélkül, börtönbe kerül. A rezervációkban valóságos rabszolgaélet van, az indiánok a legnagyobb zsarnokság alatt görnyednek. Újabban nagyon nagy a halálozás közöttük. A legutóbbi statisztikai kimutatás szerint 1921-től 1925-ig hatvankét százalékot tett ki. Legjobban a tuberkulózis pusztítja őket, leginkább Wisconsin-államban. Különösen a gyermekek halnak ijesztő nagy mértékben. De nagyon gyakori közöttük a trachoma is. Az Indián Bureau kimutatása szerint 60.000 indián szenved trachomában. Lassan kihal e nemes, büszke faj. Pedig kár érték. Nem is búcsúz-

Az «Utolsó Mohikán» unokája, Father Gordon. Az indián pap két wisconsini látogatót fogad az indián rezerváción. A látogatók Tommy Gibbons (baloldalt) híres boxbajnok és Fred. R. Zimmerman (jobboldalt) a v. wisconsini kormányzó az ajándékba kapott törzsfőnöki fejdísszel.

hatom el tőlük, hogy ide ne iktassam Father Gordonnak, az indián papnak azt a beszédét, melyet 1927 január 27-én a trentoni Szent István-templomban tartott.

«Évekkel ezelőtt — mondotta — mint innsbrucki papnövendék a nyári szünidőben elvetődtem Magyarországra. Akkor volt először alkalmam megismerkedni e szép országgal, a ti édes szülőházatokkal. Bejártam Budapestet, Pozsonyt, Sopront, Kassát, Kolozsvárt stb. és mondhatom, a Kárpátokövezte ezeréves Magyarország igazán szívemhez nőtt.

Bevallom, hogy mint a legtöbb amerikai, én sem ismertem a magyarokat s egy kalap alá vettem a többi itt élő nemzetiséggel őket, de miután alkalmam volt megismerkedni velük, láttam, hogy a magyar nép éppen úgy, mint az indián, egy «noble race», nemes faj és kiválik az európai népek közül, mert csak kevés nemzet dicsekedhetik ezeréves múlttal s oly régi kultúrával, mint a magyar nemzet. Kiváló egykori elnökünk, Rooseveltt találóan mondotta magyarországi látogatásakor, hogy «az egész civilizált világ adósa Magyarországnak, mert ő volt a tényező, amely meggátolta a barbarizmus terjedését és őrizte a civilizált világ biztonságát».

Ez az egyik oka annak, hogy oly nagy tisztelettel adózom a magyar nemzetnek s úgy szeretem a magyar népet.

De van egy másik oka is, és ez az indiánusok és a magyarok közös sorsa. Néhány évszázaddal ezelőtt az indiánoké volt egész Amerika, az erdők, mezők, folyók, tavak... De jött a fehér ember s elvett tőlünk mindent. A nagy országból csak a rezervációkat hagyták meg nekünk.

Így tettek veletek is, magyar testvérek! A végzetes világháború után Magyarország idegen népek prédája lett. Igazságtalanul elrabolták tőletek az országnak nagy részét és a magyaroknak hazájukat sirató jajkiáltását mi legjobban tudjuk megérteni. Hiszen mi is osztozunk a sorsotokban. Ezért veletek érzünk. Én, amerre csak járok, mindenütt hirdetem a magyar nemzet igazát. Maradjatok hűek itt az idegenben is szülőházatokhoz és senki se szégyelje magyar voltát, amint én nem szégyenlem azt, hogy indián vagyok.»

De térjünk vissza a fair groundra, ahol már kigyúlnak a villanyos reflektorok s kint a szabad ég alatt felállított színpadon megkezdődik a vaudeville előadás. A közönséget azonban a táncoknál, éneknél, zenénél sokkal jobban érdeklik a díjat nyert tenyészmarhák. A színpadon ugyanis egymásután bemutatják a jutalmazott szarvasmarhákat, lovakat, sertéseket s a farmerközönség gyönyörködve nézi azokat. Nincs az a primadonna? ki annyi tapsot kapna, mint az aranyérmet nyert shorthorn tehén vagy merino-juh, midőn megjelenik gazdája kíséretében a pódiumon. Ilyenkor örült tombolásban, hurrázásban tör ki a közönség. Ez a West — a vad nyugat s csak az érti meg ennek világát, aki idejön a Westre. Érdemes megnézni.

Két magyar báró birtokán a Rocky Mountainsben.

A kanadai Kárpátok, a Sziklás Hegység (Rocky Mountains) tövében van egy hatalmas farm: báró Csávossyék gyönyörű birtoka.

A két fiatal magyar gazdász: báró Csávossy József és Endre

A kanadai Sziklás-hegység legmagasabb hegycsúcsa, a Mount Robson. (12.972 láb.)

néhány évvel ezelőtt a temesmegyei Hadáról vándoroltak ki ide. Ősi családi birtokukat elvették az oláhok és amit meg tudtak menteni a romkból, abból vásárolták meg a közel kétezerholdas nagybirtokot. Gróf Mikes püspök úrral úgy éreztük itt magunkat, mint a Kárpátok aljában. A Bowfolyam nagyon emlékeztetett a Vágra s a sebes hullámok közepén úszó fenyőfák pedig a tutajokra, melyeken a Zászlónk cserkészeivel utaztam.

Csak a kilátás volt szebb és fenségesebb itt. Messzi a távolban a Sziklás-Hegység havasai, balról fenyves erdő, a domb oldalán gyepes prairie, jobbról-balra pedig gazdag búzaföldek zöldéinek, melyeken hullámszik a vetés.

Meleg, forró júliusi reggel volt. Másfél óráig tart az út Calgarytól ide, de vígan, teli tüdővel szívtuk magunkba a mezei levegőt s csodálattal néztük a végtelen rónát, a zöld gyepet, melyen mintegy bársony szőnyegen, nesztelenül szaladt az autó. Útközben ijedten futkosnak előlünk az ürgék, melyek ezerszámra tanyáznak itt mindenfelé.

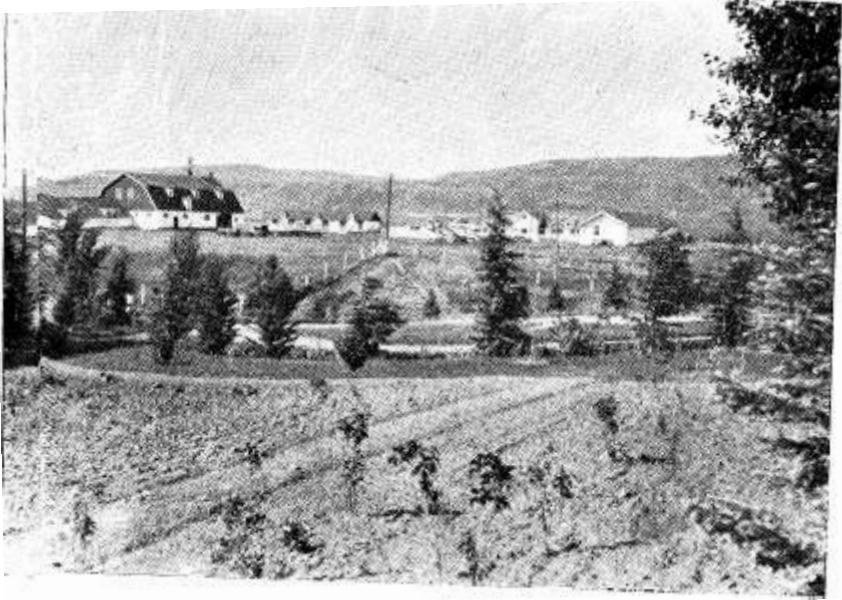
Délben érkeztünk meg a magyar kúriára. A domb oldalán, ahonnan gyönyörű kilátás nyílik az egész vidékre, néhány gazdasági ház, raktár és a bárók lakása piroslík.

Valóságos «Várkastély a Kárpátokban». Egy kis Magyarország, itt, az idegen pusztaságban.

Egyszerű farmház üvegverandával, de belül igazi úri lakás. Akár csak otthon volnánk a főúri kastélyban. Csávossy bárók nagy szak-

Csávossy bárók magyar kúriája a kanadai farmon, mely a szikláshegységbeni «Várkastély a Kárpátokban».

A Csávossy-farm mintagazdasága

értelemmel és büszkeséggel mutatják be kezük munkáját, a remek farmot, mely legutóbb az első díjat, nyerte el. Alberta-állam fölmívelésügyi minisztériuma ugyanis díjat tűzött ki a legszebb gabonafarm megjutalmazására. A verseny feltételei közt volt, hogy a nyertes farmon nemcsak a gabonatóbláknak kell kifogástalanoknak lenniök, hanem a farm épületei és berendezésük is a modern mezőgazdálkodási módszereknek megfelelő és gonddal karbantartott legyen.

A versenyen huszonöt albertai gazda vett részt és az első díjat báró Csávossy József és Endre földbirtokosok nyerték el. Hogy e két kiváló magyar farmer hogyan gazdálkodik, azt nagyon érdekesen írta le Hordóssy Iván, a Kanadai Magyar Újság szerkesztője, aki szintén velünk volt a farmon és már előzőleg is többször járt e helyen.

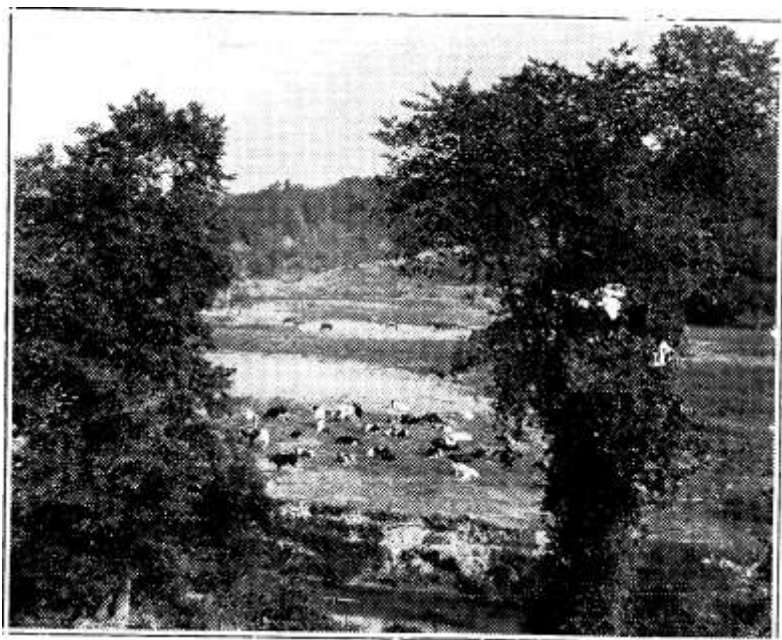
«Mindkét Csávossy báró szakképzett gazdász. Mikor bejártuk a gazdaságot mindenütt a legpedánsabb, kanadai farmviszonylatban eddig még nem látott rendet és tisztaságot láttam. Meg kell nézni a vigyázzba állított mezőgazdasági gépeket, a gépszínt, a darálót, a fűrészelőt, a részben szél- és részben benzinmotorral hajtott transzmissziót és az ember elbámul, hogy ennek az óriási birtoknak kezelését összesen öt ember végzi. Minthogy Csávossyék a szomszéd földet is bérlik, most kétezer holdon felül van a birtokuk nagysága és a kétezer holdnak minden kis darabja valóságos tudománnyal van a legszakszerűbben kihasználva. Ennyi a szántó és ennyi a legelő, ez kell a juhoknak és ez a marháknak.

Mert főleg juh- és húsmarhatenyésztéssel foglalkoznak. Ők is

keresztülmentek az első idők kísérletein, először ők is a «vegyes gazdálkodással» próbálkoztak, csak aztán, lassankint tértek át a mai rendszerre.

«A tejgazdaság nem fizeti ki magát – mondották nekem –, a legtöbb lehetőség a juhban és a húsmarhában van. Állataink mind tisztayeru, tenyészállatok és a lehető legnagyobb gonddal ügyelünk, hogy a faj tisztasága ezentúl is megmaradjon.»

Így aztán az állatenyésztéshez igazodik itt minden. Ennek megfelelően történik a földek bevetése, így például legújabbban felfedeztek

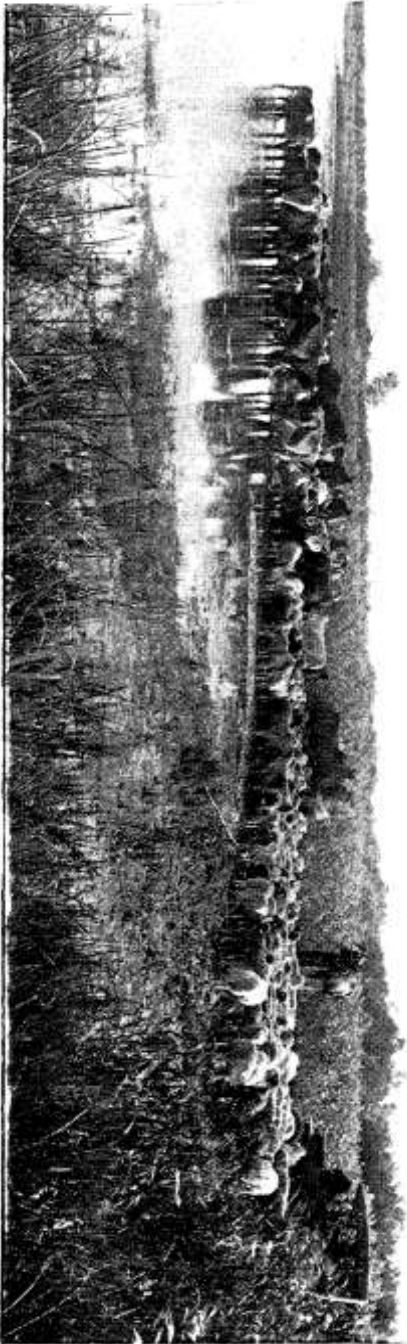

A tejjel-mézzel folyó Csávossy-farm legelője a Bow-folyó partján.

Csávossyék egy fűfajtát, amelynek bevetésével ötször-tízszer annyi juhot legeltethetnek ugyanazon a területen, mint a közönséges legelőn. Gyönyörű (megérdemli ezt a szót) birkaakolt is építettek, tágasat, világosat, inkább melegháznak nézné az ember — mindenütt csupa ablak, tisztaság, rend, napfény, levegő.

Amit csak lehet, géppel végeznek. Lovuk azért nincs is sok, traktorral vetnek, aratnak, csépelnek — de egyébként is annyi praktikus újszerűséget láttam, hogy az ember valósággal elbámul «az új földesurak» leleményességén. Így például az istállópadlásra kocsival lehet feljárni, aközös takarmánypadlásról minden jászolhoz külön levezető csatornák vannak, amelyeket hetenkint egyszer kell megtölteni. És Csávossyék maguk dolgoznak. Reggeltől-estig «overall»-ban járnak, olajosak, porosak, kemény, izmos

Képek a tő partján egy nyugatkanadai magyar farmon.

és kicsit talán kérges is a kezük — mindent maguk végeznek».

Szeretném, ha látnák a hazai földbirtokosok e két fiatal bárót az ekén ülni, szántani és vetni a földeken vagy csépelni a hóban, mert Kana-
dában már leesik a hó, mikor a csépléshez fognak. A magyar-
óvári mintagazdaság hasonlítható talán e gyönyörű, virágzó bir-
tokhoz. Azonban itt nincs ispán, intéző, jószágkormányzó. Itt nem szégyen a munka. És ha vége a munká-
nak, a kiskastélyban ismét európai urakká lesznek a cochranei magyar farmerek.

Könyvtárunkban a legjobb magyar és angol könyvek. Asztalukon a legmodernebb folyóiratok és újságok. A fürdőszobában meleg víz, a lakásban villany- és gőzfűtés, mindenült modern kényelem s a kultúra veszi őket körül. Mikor ebédhez ültünk és feketeruhába öltözve magyar szolgáló hordta körül a nehéz ezüsttálakat, a gyönyörűen terített asztal mellett éreztem a hazai levegőt.

Kanada őserdejében.

Kanada legvadregényesebb részéi a Sziklás-Hegyek, a Rocky Mountainsek teszik. Aki látni akarja a régi Amerikát eredeti vadságában, itt megtalálhatja.

A kanadai kormány megőrizte ezt a helyet Alberta és British Columbia tartományokban, hogy fogalmat alkothasson magának a mai ember arról, milyen lehetett Kanada akkor, mikor az első úttörők e szűz földön először áthaladtak.

A havasokon — a fenyves őserdők és sziklabércsek között — szabadon tanyázik a vadóz, szarvas, vadkecske, medve és éppen ezért nem szabad fegyverrel belépni a parkokba. Parkoknak nevezik ez óriási területeket, melyek tulajdonképpen egész kis országrészek és több napig tart, míg autón beutazzuk azokat.

Derék magyar honfitársunk, Csávossy Endre báró ugyanis felajánlotta Mike Püspök úrnak az autóját és ezzel járjuk be a vidéket.

Az utak jókarban vannak, de borzasztóan porosak. (Majd akkor lesz itt élvezet utazni, ha itt is, mint az Egyesült-Államokban, cementtel öntik ki az utakat.) De szívesen nyeljük a port, mert ilyen mesés vidéket nem egyhamar lesz alkalmunk láthatni.

Társaságunkban van a Kanadai Újság fiatal, agilis szerkesztője, Hordóssy Iván, ki ma egyik legértékesebb tagja a kanadai magyarságnak. Az ő lelkes munkájának köszönhető, hogy a hazai közvélemény ma úgyszólván többet tud a 60—70 ezer kanadai, mint a közel milliányi amerikai magyarságról, mert kitűnően szerkesztett lapjában és hazai lapokban írt pompás tudósításaiban az illetékes körök figyelmét Kanadára irányította.

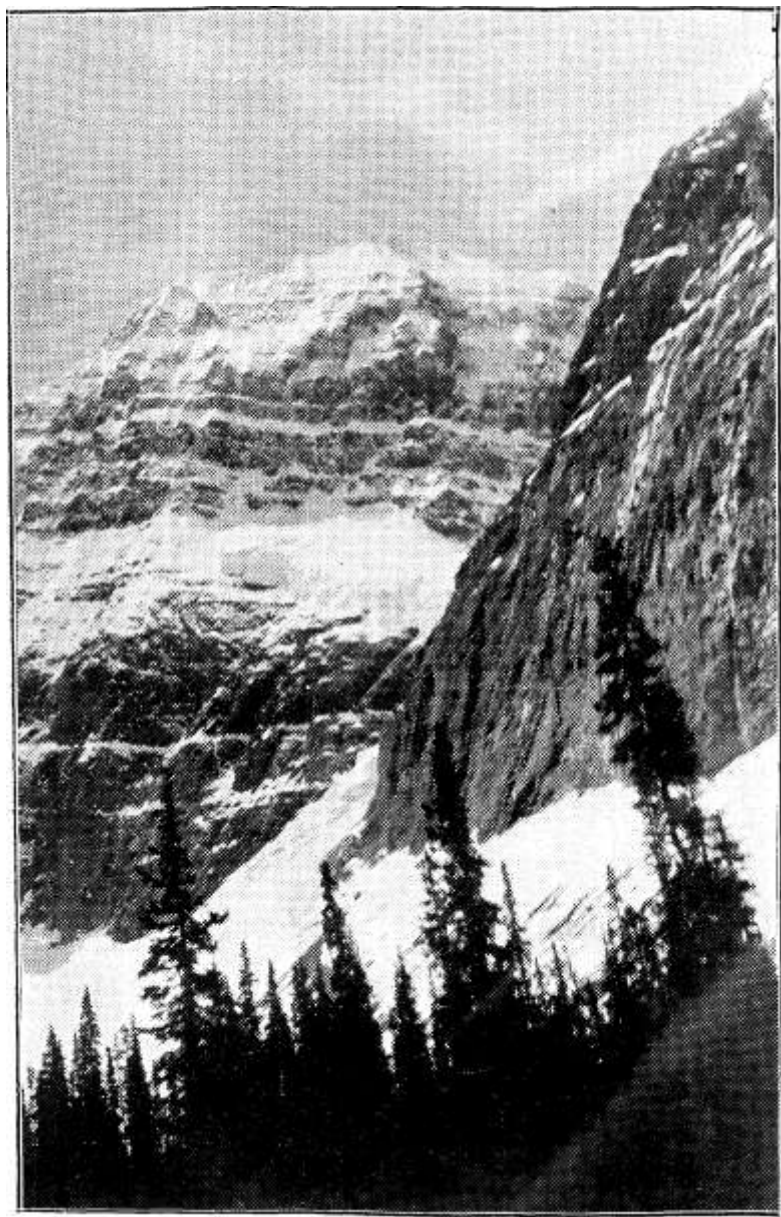
Első utunk Benffbe vezetett. Ez a Sziklás-Hegység központja. Ht az ősvadonnak kellő közepén egy luxusszállót épített a C. P. R. vasútársaság. A legmodernebb kényelemmel és fényűzéssel berendezett Spring Hotel terméskövekből épült és olyan, mint egy középkori vár. Azonban amint a régi várakba — ide sem lehet mindenkinek egykönnyen bejutnia. Méregdrága ugyanis minden, és csak a gazdagok engedhetik meg maguknak, hogy itt nyaralhassanak.

De akinek pénztárcájából kitelik, az aztán megtalálhatja mindazt, amit csak kíván. Ha gyönyörű kilátást akar élvezni, csak az ablakhoz megy, ahonnan a legszebb panoráma tárul szemei elé.

Ha fürödni akar, megfürödhet a szálloda előtt levő, üveggel körükerített meleg kénfürdőben. (Megtörténik néha, hogy hó esik a fürdőzők fejére, míg testük a meleg vízben fő.)

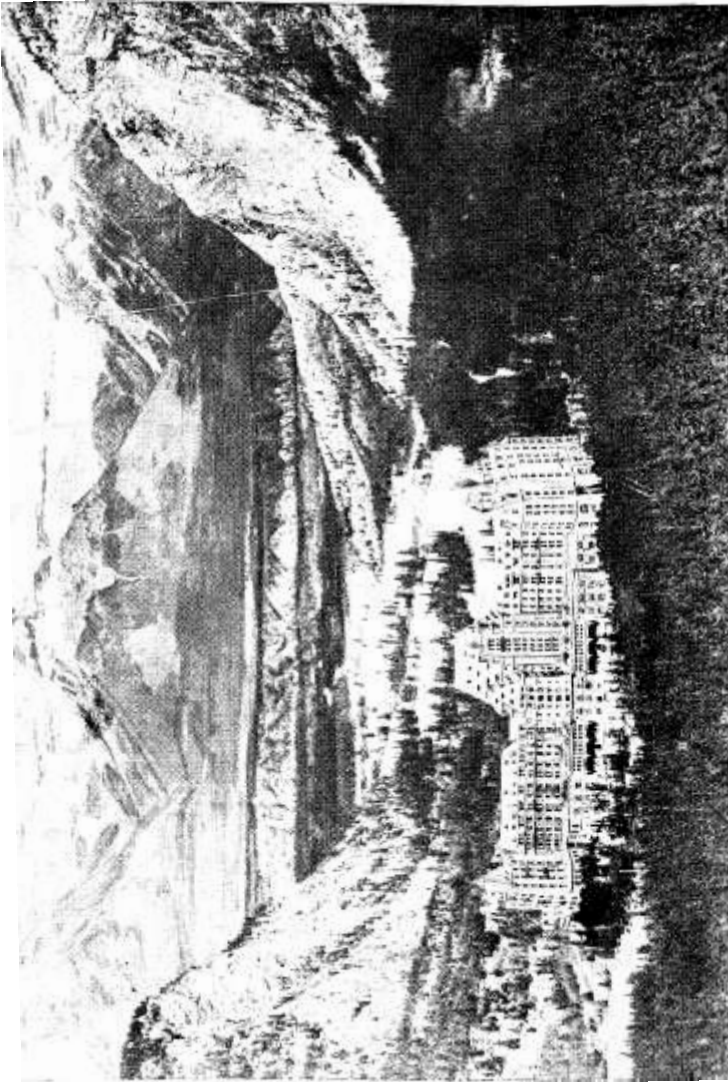
Ha lovagolni akar, nagyszerű hátraslovak állanak a szálló mellett a vendégek rendelkezésére. Ha soványodni akar, nagyszerű gyalogsétákat tehet a fenyvesekbe. Ha hegymászásra jön gusztusa, kitűnő vezetők kalauzolják el a turistát a gleccserek és havasok világában.

Estétkint felolvasások, hangversenyek, táncmulatságok szórakoztatják a vendégeket. Szóval van itt minden, ami szemnek, szájnak kellemes. A vidék legszebb helye azonban mégsem Benff, hanem a közeli

Az Edith Cavell-sziklacsúcs a Jasper-parkban.

Lake-Louise... Ezt a gyönyörű tengerszemet Hordóssy István útitársunk így írja le a »Kék madarak országa« c. cikkében:

A banffi gyógyfürdő szállodája a Szikla-Hegység paradicsomában.

«A legszebb és legcsodásabb ebben a tóban a víz színe, amely a zöldnek, kéknek és ibolyának bámulatos vegyüléke és annyira tiszta

és tündöklő, hogy az ember ezüstből valónak képzelet a fenekét. A geológusok szerint a különböző ásványanyagok összetétele adja meg ennek a gleccserekből összetevődött tengerszemnek csodálatos színét és ezeknek az anyagoknak, a partokon emelkedő havasok és hegységek zöld, fehér és számtalan egyéb színének visszatükröződése teríti ezt a keleti pompában csillogó vízszőnyeget a havasok közé, melyeknek legmagasabb csúcsa, a Victoria közel 4000 méter magasságban tündöklök.

Lent a völgyben pedig fehér és sárga pipacsok milliói mosolyognak végig a parton, úgyhogy a Tökéletes Széphez közelebb álló képet talán el sem lehet képzelni.

Az ember apró bogárként áll meg a sziklák között és ha a vízbe néz, az Isten hatalmas kezeérintése mellett ott érzi saját magának elenyésző parányiságát. A perc, a távolság és a gondolat a végtelenbe fut, elvész és vele együtt szinte boldogan enyészik el a Természet időtlenségébe és hatalmaságába az ember is, akinek szeme és szíve ennyi szépség befogadására alig képes.

De a varázslat tovább tart még akkor is, amikor már újból leszalunk az ezer méterekből a völgybe, ahová borzoklakt a erdőségek között vezet az út és amint a lelkünk még mindig messze a magasságokban jár, lent régi vizek és folyók holt medrében járva, itt is, ott is felröppen és cikkázva végigsuhan előttünk a kristálytisza levegőben a kék madár. Akkora mint egy fecske és a színe kék, mint a tenger vize a sziklák mellett.

— Maeterlinck kék madara... — súgja maga elé útítársam. Csend lesz. És ebben a pillanatban valamennyiünk szívére ráül az életnek ritka kék madara: a boldogság.»

Egy hetet töltöttünk Kanada e vadregényes őserdejében. És testileg, lelkileg felfrissülve utaztunk tovább a Csendes-óceán partján Vancouverbe és a szomszédos Victoriába, hogy bevárjuk itt az ausztráliai hajó indulását.

Itt találkoztunk egy orosz orvossal, dr. D. S. Lalkow-val, kinek magyar felesége van. A doktor ugyanis a háború alatt magyar fogságba esett és ott ismerkedett meg hitvestársával. Jól beszél magyarul és igen szereti a magyarokat.

— Az Önök országát is azok tették tönkre, akik engem — a bolsevisták...

És elmondja, hogy mialatt a hadifogságban volt, az orosz kommunisták megölték szüleit, testvéreit.

— Csak addig akarok még élni — folytatta —, amíg hazám megszabadul tőlük. Akkor visszamegyek ismét a szép Oroszországba. Dr. Lalkow jelenleg Kanadában él és a C. P. R. társaságnak dolgozik.

Szabadsága lejárt és másnap utazott vissza Saskatchewanba.

Néhány nap múlva, július 25-én mi is elindultunk a Niagarán a «Canadian-Australian Line» hajójával Ausztrália felé.

Lassan mindenki elhagy bennünket. Kísérőink közül egyedül Hordóssy Iván maradt velünk. Búsán kísért a hajóállomásig és' most bánta igazán, hogy nem jöhet velünk. Sokáig ott maradt velünk és mikor a hajó lassan megindult, elfogultan néz utánunk. Nem is olyan egyszerű dolog az, «amikor három magyar elválik egymástól a világ végén...»

A háborúban kémkedésért kivégzett Edith Bavell angol ápolónő emlékére elnevezett óriáshegység a Jasper Nemzeti Parkban.

MÁSODIK RÉSZ:

A CSENDES-ÓCEÁNON ÁT.

Ausztráliai utunk első tengeri állomása Oahu-sziget fővárosa, Honolulu volt. Az amerikai Riviera. Bár csak úgy érintettük, mint a szárnyaló fecske a víz tükrét — reggel érkeztünk, este tovább utaztunk —, mégis jól esett a hosszú egyhetes hajózás után ismét szárazföldet látni. Mikor hajónk a Kaiwi-öbölbe ért, legnagyobb csodálkozásunkra pálmafák és déli növényzet helyett csupán hegyeket, kialudt vulkánokat láttunk magunk előtt, melyek álmosan bontakoztak ki a reggeli ködfelhők páraiból. Az egész látvány inkább Arizonára, mint a tropikus délvidékre emlékeztetett. Ámde alighogy befordultunk a szűk öböl bejáratába, a hegyek aljában gyönyörű látvány tárult elénk. Sudár pálmák és örökzöld babérfák között előttünk állt a virágerdőben tűnődő Honolulu, a *Paradise of Pacific*, a Csendes-Óceán paradicsoma.

A parton a bennszülöttek zenekara játszik mélabús hawaii dalokat s közben kísüt a nap, mely aranyfénybe öltöztet mindent. Csendes, barátságos hangulat ömlik el az egész képen.

Az utasokat a partraszálláskor virágkoszorúval fogadják, melyet nem a kezükbe adnak, hanem egyenest a nyakába akasztanak. E virágfüzért a bennszülöttek *leisuek* nevezik s ünnepek alkalmával mindenütt ilyen koszorúval jár az utcákon a nép. Talán sehol sem szeretik a világon úgy a virágot, mint itt. A kertek, házak, ablakok, üzletek, sőt még a kórházak termei is telve vannak virágokkal. Ez a sokszínű virágözön teszi oly széppé, csodálatosan regényessé Honolulu.

Az eucharisztikus kongresszus utasait a helybeli püspök titkára fogadja a kikötőben. Három püspök, *L. Heylen* namouri, *A. Deschamps* montreali és *gróf Mikes János* szombathelyi püspök utazik a hajón, azonkívül a zarándokok között van *De Croy* belga herceg, *D'Yanville* gróf Parisból, *H. Lamy* tangerloi apát, 18 katolikus lelkész és több világi férfi és nő az Egyesült Államok és Kanada különböző részeiből.

Első utunk a hawaii szigetek apostoli vikáriusához, Rt. Rev. *Stephen P. Alencaster* honolulu-i püspökhöz vezet. A püspök még

aránylag fiatal ember, portugál születésű s tökéletesen beszéli a portugál, francia és polinéziai nyelveken kívül az angol nyelvet is. Hawaii-ban 1872 óta vannak katolikus misszionáriusok s a bennszülöttek nagy része katolikus. Újabban a bevándorlóit kínaiak közül is sokan látogatják a katolikus templomokat. Épen ittartózkodásunk idején rendeztek a kínai keresztények bankettet a püspök tiszteletére, ki a kikötőben horgonyzó *Sonoma* amerikai hajón indult az ausztráliai kongresszusra. A püspöknél tett látogatásunk után felhasználtuk a félnapos pihenőt és megtekintettük a szigetet, mely autón néhány óra alatt könnyen bejárható.

A nap perzselően süt az égen. Dél van és szinte tűrhetetlen a meleg. Azonban a forróság nem tart sokáig. Három óra felé kellesnes, hús szellő fúj a tenger felől és felfrissíti egy pillanat alatt a levegőt. Ezt a paszátszelet *hawaii legyezőnek* nevezik a bennszülöttek, mert nagyszerűen frissen tartja e tropikus vidéken a levegőt. Ennek köszönhetik a hawaiiak, hogy itt nincs tél, őszi, nyár, csak folytonos tavasz.

Cukorültetvények, rizsföldek között visz el utunk, ahol hangyaszorgalommal dolgoznak a japán és kínai munkások. Ezek teszik ma a sziget lakosságának zömét. A legújabb kimutatás szerint 128.068 japán, 24.851 kínai, 21.470 portugál, 19.335 philippini és mindössze 21.145 hawaii lakja a szigeteket. A bennszülöttek lassan kihalnak, akárcsak Amerika őslakói, az indiánok. A *kának* (így nevezik a bennszülöttet) nagyon jólelkű emberek. Végtelenül egyszerűen élnek és mégis elégedettek. A pénznek nincs nagy varázsa itt, mert hisz a szegény és gazdag egyaránt élvezzi az élet gyönyörűségeit. Nincs tél, nem fáznak, nem didegnek az emberek. Nem kell sokat költeni ruhára, étkezésre. A bennszülöttek egyszerű, köpenyszerű ruhában járnak, nemzeti ételük a *iaro*, mindenütt bőségesen megterem és rendkívül olcsó.

Százötven évvel ezelőtt — 1778 december havában — itt kötött ki az első angol vitorláshajó a Csendes-óceán addig ismeretlen korallszigetén. A hajó kapitánya, *James Cook* azonnal kitűzte a sziklaormokra az angol lobogót, majd bejárta a szomszédos szigeteket is és a nyolc szigetszoportot *Sandwich Islandsnak* (Szendvics-szigeteknek) nevezte el. A bennszülöttek nagy tisztelettel és gazdag ajándékokkal fogadták a jövevényt; abban a hitben voltak ugyanis, hogy egyik pogány istenük, *Lono* emberi testet öltött magára és angyalai kíséretében a földre szállt meglátogatásukra.

Azonban csakhamar rájöttek, hogy az angol hajósok nem természetfölötti lények, hanem gyarló földi emberek, akik azért jöttek hozzájuk, hogy elvegyék földjüket. Midőn Cook kapitány a következő évben visszatért a szigetre, a bennszülöttek megtámadták és megölték. Hawaii-szigeten Kavaloa kókuszpálmai között egy márványobeliszsk jelzi a híres felfedező sírhelyét. A szürke márványemlék, amelyet 1876-ban emeltek, a következő felirattal hirdeti a hős angol tengerészkapitány emlékét:

James Cook,

a nagyhírű angol tengerész és világutazónak, e szigetek felfedezőjének emlékére emelték ezt az emlékművet honfitársai 1876-ban. — Tisztelet a hősnak, aki 1778 január 18-án fedezte fel a Csendes-óceánnak ezeket a szigeteit és e ponthoz közel esett el 1779 február 14-én.

E sírkő és a körülötte lévő néhány lábnyi terület mindössze az, ami az angoloké maradt. Még a sziget neve is megváltozott; ma már nem Sandwich, hanem Hawaii Islands nevezik a szigeteket, Hawaii Loa nevű bálnahalász után, aki állítólag legelőször járt e helyen.

A bennszülöttek nádviskó helyén ma modern házak és városok állanak, melyek között a legelső Oahu-sziget fővárosa, Honolulu. Honolulu egyik legérdekesebb látnivalója a kikötő feletti *Nuanu Pali* nevű hegy, melynek meredek sziklahasadékairól egykor a mélységbe taszította Kamehameha, a hawaiiak első királya, ellenségeit. A hegyoldalról gyönyörű kilátás nyílik a szigetre és a tengerpartra. Tiszta időben a szomszédos Molokai-sziget hegyláncai is láthatók, melyek mögött a *Leper Settlement*, a leprások különítménye található. Ott ápolják a katolikus misszionáriusok és apácák a társadalom száműzöttjeit, a leprás betegeket. A szegény leprás betegek kertészkednek — s virágok, rózsák alá rejtik szörnyű sebeiket. A leprát a kínaiak hozták magukkal, azelőtt ismeretlen volt a szigeten. Újabban mind a kínaiak, mind a japánok bevándorlását eltiltotta az amerikai kormány.

Hawaii ugyanis 1898 óta az Egyesült-Államokhoz tartozik. Amerika valóságos Gibraltárt csinált belőle s a Hawaii-szigetek ma általában *Key of West-nek*, Nyugat-Amerika kulcsának nevezik. Stratégiailag ugyanis nagyfontosságú e hely, különösen Japánnal szemben, mert lehetlenség megtámadni a nyugatamerikai partokat addig, míg e szigetek az Egyesült-Államok birtokában vannak.

Jelenleg közel 35.000 amerikai katona és tengerész van itt elhelyezve. E szokatlan nagy katonai felkészültség mutatja, hogy Hawaiiiban nemcsak a vulkán kráterének mélyében, de másutt is nagy feszültség uralkodik. A csillagsávos amerikai lobogó helyében Japán a felkelő nap zászlaját szeretné kitűzni; s bizonyos, hogy a jövő háborúja Amerika és Japán között e szigetek birtoklásáért, a Pacific édenkertjéért fog lezajlani.

Az emberevők szigetén.

Augusztus 9-én, csütörtökön reggel a hajó hirdetési tábláján a következő barátságos figyelmeztetést olvashattuk:

«*Today is Friday — August 10th.*»

(Ma péntek van — augusztus 10-ike.)

Midőn ugyanis a 180-ik szélességi fokon áthaladtunk, egy napot törülnünk kellett a naptárból, hogy a déli időszámításba beilleszkedhessünk. Augusztus 9-éről tehát én is elmondhatom: *diem perdidit*. . . a napot elvesztettem.

Ugyanakkor még egy más meglepetés is várt reánk. Az egyenlítő izzasztó melegéből váratlanul a *télbe* mentünk át; délen ugyanis most van a téli időszak utolsó hónapja.

Bennszülött árusok a hajó körül Suvában.

A Csendes-Óceán, mely eddig nevéhez méltóan feltűnően csendes volt, néhány nap óta erősen háborog. Sűrű fellegek borítják az eget és a gyönyörű napnyugtákból, melyeket eddig esténkint áhítattal megcsodáltunk, sajnos, semmit sem látunk.

Kora délután esteledik és másnap reggel 6 óráig koromsötét minden körülöttünk. Még a csillagos ég képe is megváltozik. Régi ismerős csillagaink: a Göncölszékér, a Fiastyúk, a Kaszás stb. helyett egész új, ismeretlen csillagokat látunk, melyek között különösen kitűnik a déli földgömb ragyogó csillagcsoportja: a Déli Kereszt. Sajnos, nem sokáig

gyönyörködhattünk benne, mert beborult és a nagy sötétségben még a csillagokat sem láthatjuk.

Hajónk lassan, óvatosan halad az esős, ködös éjtszakában a Fidzsi-szigetek felé és kora reggel szerencsésen Suvába érünk. Az égboltozat azonban, sajnos, most sem tisztul ki és csak úgy szakad az eső.

A kikötőben ócska takarókba és zsákokba burkolódzva várják a bennszülöttek a hajó érkezését. Mindannyian mint az ázott csibék a raktár tetőzete alá bújnak, csak a suvai rendőr jár méltóságteljesen fel és alá—fehér szoknyában, kalap nélkül és *mezítláb*—mitsem törődve az esővel.

A part mellett két japán hadihajó horgonyoz. Az egyik *Taka-matsu* herceg, a japán császár öccse tartózkodik, aki személyesen vett részt a japán flotta hadgyakorlatán és most hazafelé utazik. A hadihajó egykor az oroszoké volt, Port-Artur ostrománál elsüllyesztették a japánok, de később kiemelték a tenger mélyéből, az osakai dokkban újjáalakították s most a felkelő nap zászlaja alatt vígan szeli ismét a tenger fodros hullámain.

Óriási ágyúk meredeznek a japán hadihajókról. Egészen stílszerűen illenek az emberölő szörnyek e szigethez, amelyen egykor kannibálok laktak.

A Fidzsi-szigeteket 1643-ban fedezte fel *Abel Jansen Tasman* holland hajós. Azonban a bennszülöttek oly ellenséges indulattal fogadták, hogy nem mert a partra szállani, hanem sietve tovább vitorlázott. Később több európai hajó megfordult e szigeteken, de a hajósoknak sohasem volt bátorságuk letelepedni a kannibálok közé.

Vége 1814-ben egy *Savage* nevű svéd halász ütötte fel itt sátorfáját. Sok értékes ajándékot és fegyvert hozott magával, melyeket kiosztott a bennszülöttek között, abban a reményben, hogy nem lesz tőlük bántódása. Azonban a kannibálok egy szép napon éjnek idején orozva megtámadták és megölték. Holttestét felnyársalták és nagy ünnepség keretében elfogyasztották. Csontjaiból hadijelvényeket és varrótűket készítettek, melyek közül egynéhány még most is látható az ellenséges koponyák között a suvai múzeumban.

A kannibálok azonban nemcsak a fehér ember, hanem egymás ellen is harcoltak. A 250 szigetből ma 80 teljesen lakatlan, ezeknek lakosságát nagyobbrészt az ellenséges törzsek irtották ki.

Az utóbbi időben a különböző járványok is nagy rendeket vágtak soraikban. Az 1875-ös évben 40.000 bennszülött pusztult el a vörheny-járványban. A háború alatti influenzában (1918) szintén közel 10 ezren haltak meg. Lassan-lassan ők is kihalnak a sziget romantikájával együtt.

A legnépesebb szigetek közül legnagyobb *Viti Levo*-szigete, mely 4053 négyzetmérföldnyi területen fekszik. Székhelye *Suva*, mely azonban oly kicsiny, hogy csak jóakarattal lehet városnak nevezni. Néhány üzletből, szállodából és raktárhelyiségből áll csupán, de pompás kikötője miatt szívesen keresik fel az óceánjáró gőzösök.

A sziget belseje alig van művelve. A tropikus növényzet a gyakori esőzés miatt mindenfelé szabadon burjánzik s az utak mentén levő erdők a brazíliai őserdőkre emlékeztetnek.

A bennszülöttek apró nádviskókban laknak egészen primitív módon. Szemlátomást különböznek a szigetekre bevándorlóit nagyszámú hinduktól. Ugyanis kevés kivétellel jól megtermett, tagbaszakadt, izmos emberek, akik gyapjúszerű, göndör hajukat bubifrizura módjára feltűnő magasan hordják. Első tekintetre nőknek nézné őket az ember, azonban

Katholikus missziós templom a Fiji-szigeteken.

azok hálóköpenyszerű, hosszú köntösben járnak és orrcimpáikban aranyékszereket viselnek.

Hajukat agyagos vízzel mossák és ettől hajfűrtjeik megkeményednek és mint a drótszalak, merednek az égnek. A sűrű haj között persze hamar elszaporodnak a férgek és ilyenkor, mikor már nagyon tartathatatlan a helyzet, meggyűjtják a banánleveleket és a tűzhöz telepedve, a sűrű füst mellett egyszerűen — kifüstölik a kellemetlen vendéget.

A kannibálok között a keresztény vallás csak lassan tudott gyökeret verni. Az első misszionáriusok 1844-ben jöttek közéjük és hosszú, fáradtságos munkájukba került, míg e tudatlan, vad népet meg tudták szelídíteni. Leginkább a katolikus iskolák révén sikerült őket a keresztény hitre téríteni. Jelenleg 78 katolikus templom, 29 francia hithirdető van a szigeten, a katolikus bennszülöttek száma közel 15.000.

A helybeli apostoli vikárius, *Rt. Rev. I. C. Nicolaus*, suvai püspök

jóvoltából alkalmunk nyílt a bennszülöttek népszokásaival is közelebbről meoismerkedmink. A püspök az eucharisztikus kongresszus átutazó zarándokai tiszteletére összegyűjtötte a környékbeli katolikus bennszülötteket, akik eredeti jelmezben — rövid, kis köténybe öltözve — bemutatták a különféle táncokat, melyek nagyban hasonlítanak a modern jazz-tánchoz, azzal a különbséggel, hogy sokkal illedelmesebben táncolják a vadak, mint a fehérek. (Volt alkalmunk eleget látni belőle minden este a hajón a hosszú utazás alatt!)

Az újkori Robinson, Father Juny marista hithirdető temploma a Fiji-szigetek egyikén, Niua Foun, ahol már 42 év óta él e derék francia misszionárius.

A misszionárius atyák szerint ötven év óta alig fordult elő emberévés a Fidzsi-szigeteken. Ezzel szemben *Martin Johnson* amerikai író, aki kétízben — legutóbb 1920-ban — járt e vidéken, azt állítja, hogy Malekuli-szigeten szemtanúja volt egy kannibál-lakomának és a következőképen írja le a borzalmas látványt:

«Midőn kíséretemmel a sziget belsejébe mentem, hogy a bennszülöttekről mozgófénykép-felvételeket készítek, az erdő sűrűjéből éneket hallottunk. Tisztán kivehető volt a «tam-tam» egyhangú üteme, a táncolók dobogása, mely hol gyengült, hol erősödött. Óvatosan megközelítettük tehát a helyet s az erdő közepén lévő tisztáson 30-40 bennszülöttet láttunk táncolni a tűz körül. Azonban alighogy beigazítottam fényképezőgépem lencséjét, a bennszülöttek észrevettek bennünket, mire örült iramban elrohantak és elrejtőzködtek az erdőben. Ez a

szokatlan nagy ijedelem önkénytelenül is gyanút keltett bennem és azonnal a tűz felé siettem. Midőn a rostélyon sülő húst jobban szemügyre vettem, legnagyobb rémületemre egy megcsonkított emberi törzset ismertem fel benne. A rostély másik végére volt feltűzve az áldozat feje, melyet előzőleg egészen megkopasztottak. Az emberi haj egy páfrányfa levelein feküdt gondosan összecsomagolva. Úgylátszik, ide rakták félre, hogy később ezzel díszítsék fel szokás szerint a kiszáritott koponyát . . .

A félig megsült emberi hullát egy fa tövébe temettük, a koponyát pedig eltettem emlékül annak bizonyítására, hogy a szigeteken még mindig laknak kannibálok . . .»

Eddig szól Mr. Johnsohn érdekes leírása. Hogy mi igaz belőle, nem tudom. A mozifelvételeket — jól emlékszem — évek előtt nagy sikerrel mutatták be Amerika-szerte Lehet, hogy e képekhez írt reklám volt az egész. Megkérdeztem egy öreg angol gyarmatoszt, aki Suvából Új-Zélandba utazik velünk a hajón, hogy mit szól hozzá?

A következőket mondotta:

— Hús év óta lakom a szigeteken, de kannibálokat sehol sem láttam. Nincs ma már emberevő a Fidzsi-szigeteken. Egyedül csak a cápák élnek errefelé emberhússal — ha hozzájuthatnak. *A bennszülöttek — higgye el — sokkal jobbak, mint manapság a fehér emberek...*

Azt hiszem, az öreg angolnak van igaza!

«Fogorvosok kerestetnek.» Eladásra kínált cápafogak.

Új-Zéland.

Már a 18-ik napja hajózunk a Csendes-Óceán hullámain, s még mindig nem jutottunk el Ausztráliába. De mégis örülünk, hogy szerencsésen elértük az utolsóelőtti állomást: Új-Zélandot. Új-Zéland a térképen olyannak látszik, mint egy felfordított nagy csizma, melynek szára Ausztrália felé van fordítva. Az ember azt hinné, hogy közeli tőzsomszédok, pedig éppen 1200 mérföld választja el őket egymástól. Új-Zélandot az angolok a «Nagyobbik Angliának» (Brighter Britain) nevezik. Nemcsak azért, mert területileg nagyobb, hanem fekvése is hasonló hozzá.

Új-Zéland ugyanis — akárcsak Anglia — három szigetből (North, South, Stewart) áll. S bár még a tropikus égöv alatt van, a Csendes-óceán, mely körülveszi, védi a nyár forrósága ellen és így klímája nagyon kedvező.

A téli időszak júniustól szeptemberig tart és minthogy augusztus közepén értünk Új-Zélandba, egy kis kóstolót kaptunk is belőle.

Szerencsére az itteni tél nagyon enyhe és az egyenlítő kánikulája után is könnyen elbírtuk. Sőt, ha előre nem tudtuk volna, nem is sejtjük, hogy télben értünk ide, mert hisz a fák levelei mind zöldek, a kertekben virágok nyílnak, csak az őszirózsa mellett bimbózó ibolya hirdeti, hogy nemsokára itt a tavasz, itt a kikelet.

Aki nem járt erre, el sem tudja képzelni, mily termékeny a talaj, mily gazdag a vulkanikus föld humusa. Éppen ezért talán meseszerűnek tűnik fel, amit vezetőnk Aucklandban elmondott, hogy évekkal ezelőtt babot ültetett kertjében s azóta anélkül, hogy hozzányúlt volna, a bab minden évben gyökeréből magától kikel és oly bő termést hoz, hogy konyháját teljesen ellátja.

Igazi Eldorádó ez; amerre csak a szem ellát, gyönyörű tavaszi vetéseket, pázsitos legelőket látni, melyeken rengeteg juh és szarvasmarha legelészik. Az állatok egész évben a szabadban tanyáznak; az istállót erre hírből sem ismerik. Múlt évben 25 millió juhot és négy millió szarvasmarhát tenyésztettek Új-Zélandban. Így nem csoda, hogy olcsó itt a tej, vaj és a hús, melyekből óriási mennyiséget szállítanak évenként Angliába a farmerek.

E mellett kimondhatatlanul gazdag Új-Zéland természeti kincsekben. A déli szigeten végigvonuló hegylánc, az új-zélandi «Alpesek» aranyat, szenet és érceket foglalnak magukban, ezenkívül hatalmas gleccserek, tűzhányók, gejzírek, kénforrások, cseppkőbarlangok stb. láthatók a szigeten, melyek annyi látványossággal szolgálnak, hogy tömegesen keresik fel a világ minden részéből a turisták Új-Zélandot.

Amit Mark Twain Pittsburggról ír, hogy «ez a pokol nagy üstje fedél nélkül», ugyanezt lehet Új-Zélandról is elmondani, azzal a különbséggel, hogy itt a nagy üstön fedél van ... A sziget sziklás talaja a fedél, mely alatt, mint egy óriási földalatti kohóban, izzik, ég a parázs alatti tűz.

Különösen érdekes az északi szigeten levő *Rutorua*, az új-zélandi Yellowstone-park, ahol a vulkánok egymás mellett füstölögnek mint gyárkémények, a gejzírokban pedig forr, sissereg, bugyborékol a víz a gőzölgő kráterekből. A Rutorua közepén levő nagy üreget, melyből minden 10 percben gejzír tör elő, «Új-Zéland biztosító szelepének», (Safety Valve of New-Zealand) nevezik.

Új-zélandi «pataka», a maori bennszülöttek éléskamrája, ahova az élelmiszereket raktározzák el télire.

A szigeteken igen sok kialudt vulkán van, de megesik, hogy egyik-másik közülük néhanapján, mintha hosszú téli álomból ébredne, meg-
rázza magát és irtózatossá kitérőzéseket rendez. A legborzalmasabb a
Taravera-vulkán kitérőzése volt, 1886 június 10-én. A tűzhányó hosszú
hallgatás után egyszerre működni kezdett és kora hajnalban egyik oldala
a levegőbe repült. A hegyoldal lakó bennszülötteket mind elpusztít-
totta a lávafolyam, mint egykor Pompeji és Herculánium lakóit. S a
kőzetpor oly sűrű füstfelleget okozott, hogy egész Új-Zélandot egy
ideig sűrű sötétség borította. A robbanás ereje oly óriási volt, hogy a
föld minden meteorológiai állomásán tapasztalták a légnyomást, mely-
nek hullámai kétszer megkerülték a Földet . . . Földrajzi szempontból
is nagyon érdekes Új-Zéland. Az ember itt némi fogalmat alkothat
magának arról, hogy született meg a jó öreg Föld egykor . . .

A szociális demokrácia hazája.

Mikor 1840-ben az Angol Birodalomhoz csatolták Új-Zélandot,
Wellington herceg az angol parlamentben ellenezte azt. «Elég gyar-
mata van már Angliának — mondotta — nincs szükségünk Új-
Zélandra ...» Azonban az idő megcáfolta őt. Egy évszázad sem múlt
el azóta és Anglia máris rászorult az új gyarmat segítségére.

Kitört ugyanis a világháború és a brit oroszán fegyverbe szólí-
totta összes gyarmatait. Új-Zéland az elsők között sietett Anglia segít-
ségére és rövid idő alatt százezer fiát küldte a harctérre. S az új-zélandiak
nagyobb lelkesedéssel harcoltak Angliáért, mint maguk az angolok.

Nem hiába mondják Új-Zélandról, hogy «sokkal inkább angol,
mint Anglia és sokkal hübb hozzá, mint a Korona népe.» (More Bri-
tish than Britain, more loyal than the Crown!)

Területileg kétszer nagyobb Új-Zéland, mint Anglia (103.285
négyzetmérföld), azonban lakóinak száma mindössze csak 1,350.000
lélek. Ezek közül 60.000 a maorita bennszülött, kiket jóformán már nem
is lehet vad népeknek nevezni, mivel rohamosan átvették a civilizációt
és úgyszólván teljesen asszimilálódtak a fehérekkel. Volna tehát még
bőségesen hely új letelepülők számára azonban itt is — akárcsak az
Egyesült-Államokban — a nem angol faj (a «non-British element») nem
kívánatos elem (nondesirable aliens!) A bevándorlás korlátozása
nagyobbrészt a munkásszakszervezetek, az «uniók» műve, melyek ily-
módon akarják megvédeni a munkabéretet és a kereseti lehetőségeket
a munkásság számára. Ebben is, mint általában a törvényhozásban, a
municipális és közgazdasági adminisztrációban, erősen demokratikus
gondolkodás és szociális érzés tapasztalható. Ezzel nemcsak az általán-
os jólétet mozdították elő, de a társadalmi osztályharcot, továbbá a
szocialista, kommunista propagandát is sikerült kiküszöbölniök. Új-
Zélandban ugyanis nincs szocializmus, mert mindazt, amiről a mérsékelt

szocialisták álmodoznak, itt már régen gyakorlatilag is megvalósították. Új-Zéland volt ugyanis az első modern állam, mely az új földreformot, a progresszív földadót, az állami aggkori és rokkantbiztosítást, a munkásházak építését, a női- és gyermekmunka korlátozását, a női szavazati jogot stb. törvénybe iktatta.

Nagyszerű szociológiai tanulmányt lehetne itt a szociális demokrácia hazájában végeznie annak, aki érdeklődik a társadalomtudományi kérdések iránt. Mindebben kétségkívül nagy érdeme van Új-Zéland egykori kiváló miniszterelnökének, *Richard Sedonnak*. (Szül. 1845, megh. 1906), akit kortársai «King Dick»-nek, Új-Zéland koronázatlan királyának neveztek el. Seddon egy lancashirei farmernek volt a fia és már kora ifjúságában hozzászokott a nehéz munkához. Fiatalon, alig 19 éves korában kerül el Angliából Ausztráliába, ahol mint vasúti munkás dolgozott. Három év múlva, 3867-ben Új-Zélandba ment az ausztráliai kalandorokkal aranyokat ásni. Aranyat ugyan nem talált, de felfedezett egy fejlődő fiatal országot — Új-Zélandot.

Sedon ekkor elhatározta, hogy letelepszik az új országba és tapasztalatait, tudását munkástársai javára fordítja. Férfikora delén tanulni kezd és annyira kiműveli magát, hogy fellép képviselőnek és mint a parlament tagja és államférfi, a népjogoknak és a szociális eszméknek lesz kitűnő előharcosa. Több éven át volt munkásügyi miniszter, 17 éven keresztül miniszterelnöke Új-Zélandnak és emléke mindig aranybetűkkel lesz megörökítve e fiatal ország törvényhozásában. Egyik legkiválóbb törvényhozó alkotása az új földreform (land for Settlement Act) volt, melynek lényege az összes nagy birtokok szisztematikus államosítása. Sedon e törvény megalkotásakor abból a szociális igazságból indult ki, hogy minden földbirtok végeredményben az állam tulajdona. Ezen földterületeket részben ajándékba kapták, részben olcsó pénzen vásárolták meg egyesek az államtól. De mindenesetre azért jutottak a birtokhoz, hogy azt műveljék, az ország javára fordítsák. A nagybirtokok azonban, melyek nagyobbrészt parlagon heverték, nem az állam és a polgárság, hanem egyesek javát szolgálják. Az államnak tehát joga van a földbirtokokat visszavenni és azokat parcelláztatva, a kisebb farmereknek adni. Ezzel megakadályozza az állam azt, hogy a föld egyesek kezében összegyűljön és oly viszás állapotok álljanak elő, mint aminőket, sajnos, épen Magyarországon volt alkalmunk láthatni.

Azelőtt az angolok olcsó áron összevásárolták Új-Zéland legtermékenyebb részét, a földek nagyrészét teljesen parlagon hagyták, vagy legfeljebb birkalegelőknek használták. Azonban mióta életbelépett az új földreform — húsz év alatt — teljesen megszűntek e nagybirtokok. Az állam ugyanis visszavásárolta őket, részben pedig a progresszív adórendszer miatt csakhamar túladtak azon tulajdonosai.

Ugyanis az új adózási törvény, mely a nagybirtokot társadalmi

pestisnek (social pest) nevezi, óriási adókkal sújtja a nagybirtokosokat. Ez az adó évről-évre fokozatosan emelkedik. Sőt annak, aki nem lakik Új-Zélandban, 50%-al megnagyobbodik adója. Az új földreform értelmében csak 17 éven felüli egyén vásárolhat földet és kizárólag személyes használatra. A maximális földbirtok 25.000 hold, ennél senkinek sem lehet több földje.

Érdekes, hogy mindenki csak annyi földet vásárolhat, amennyit megművelni képes. Épen ezért a birtok megvásárlása előtt állami vizsgálatot kell tenni a földvásárlónak, hogy egyesek a vásárlást spekulációra ne használhassák.

A magyarországi vitézi telkekhez hasonlólag ingyen, vagy rendkívül olcsón kapnak földet a világháborúban résztvevő katonák. Az állam bőkezű lehet velők szemben, hisz jelenleg 4,500.00 hold föld áll rendelkezésére. Új-Zélandról még érdemes följegyezni, hogy itt nincsenek szegényházak, aggmenhelyek. Az állam gondoskodik ugyanis az aggkoról is. Azoknak, akik már betöltötték a 65 évet és megtakarított pénzzel nem rendelkeznek — ha legalább 25 éve laknak az országban — évi segélyt (185 dollárt) utal ki az állam. Épen így gondoskodik az állam az özvegyekről és árvákról. Nem utolsó dolog az állami életbiztosító-hivatal sem, mely lehetővé teszi azt, hogy mindenki olcsó pénzen jó életbiztosítási kötvényekhez jusson. Egyik legkiválóbb alkotása Seddon miniszterelnöknek kétségkívül a «Conciliation and Arbitration Act», mely szerint az állam hivatalos közbenjáró a munkaadó és munkás között. Ezt a törvényt 1904-ben léptették életbe és azóta nincsenek sztrájkok. E radikális munkástörvényekkel, melyek jóval megelőzték Mussolini, Vass miniszter korszakalkotó társadalmi és nemzetgazdasági újításait — Új-Zéland valóban a szociális-demokrácia hazája lett.

Az új-zélandi ibolyacsokor.

Még egy másik érdekes nevezetességéről kell megemlékeznem Új-Zélandnak: itt lakik ugyanis a világ legidősebb püspöke, Redwood Ferenc wellingtoni érsek. Az agg főpap ma kilencvenéves, Angolországban született 1839 április 8-án. Szüleivel 1842-ben vándorolt Új-Zélandba. Tizenöt éves volt, midőn a marista-szerzetesek rendházába lépett, épen azon a napon, midőn a Szeplőtelen Fogantatás dogmáját kihirdették (1854 dec. 8.).

Hatvanhat évvel ezelőtt szentelték pappá. Majd Írországba küldték Dundalkba szeminárium tanárnak és itt szívta magába azt a törhetetlen ájris humort, melyről egész legendák keringenek. Egyik pap-társam, Father Hayes Wyomingból így jellemezte őt: «He is more Irish—than the Irish themselves. (Nagyobb ír, mint bármelyik az írek közül.)

Kilenc év múlva Londonban püspökké szentelték és visszaküldték

Új-Zélandba, ahol Wellington püspöke, majd első érseke lett. Jelenleg nemcsak Új-Zélandnak, de az egész katolikus egyháznak legidősebb püspöke. Nagy kora mellett is kitűnő egészségnek örvend. Egyházmegyéjének minden ügyes-bajos dolgát maga intézi, nagy elfoglaltsága mellett még a zenére is szakít időt. Eredeti Stradivarius-hegedűjén naponkint játszik és e gyakorlatot a világért el nem mulasztaná. A sydneyi eucharisztikus kongresszusra is elhozta magával, sőt még a hajón is játszott hegedűjén.

Új-Zéland a jó öreg főpapon kívül még egy másik érdekes meglepetést tartogatott számunkra. Ki gondolta volna, hogy a földgömb e másik felén — a világ végén, mint valaki szellemesen mondotta — *magyarok* laknak. Magam sem hittem volna el, ha a kikötőben nem láttam volna őket.

Az új-zélandi magyarok a helybeli angol újságból értesültek gróf Mikes püspök úr érkezéséről és eljöttek üdvözlésére.

Egy hónapja immár, hogy elhagytuk az amerikai partokat és bizony jól esett, midőn ismét magyar szót hallhattunk. Az aucklandi kis *magyar kolónia* tagjai mind intelligens emberek, akiket a háború vihara sodort el a messizi idegenbe.

Közülük *Donner Kornél* gépészmérnök hat hónap előtt vándorolt ki családjával Erdélyből és egy új-zélandi higanybányában mint mérnök kapott alkalmazást. *Erdmann Jenő* zenetanár Budapestről egymaga jött ki Új-Zélandba; bátyja, *Erdmann Ede* dr. fogorvos már hosszabb ideje lakik a városban. A magyarság lelke *Károly Mór*, aki öt évvel azelőtt jött ki családotul Kecskemétről. Jelenleg a püspöki székesegyház karnagya és látogatott zeneiskolája van a város legforgalmasabb üzleti negyedében.

Talán mondanom sem kell, hogy magyar testvéreink családostul résztvettek aznap este a székesegyházban tartott ünnepélyen, melyet az eucharisztikus kongresszus átutazó vendégei tiszteletére rendeztek a helybeli katolikus hívek. Károly karnagy ez alkalommal saját latin énekeit adta elő az énekkarral és mi nagy büszkeséggel hallgattuk a magyar zeneszerző szép alkotásait.

Az istentisztelet után Mikes püspök sokáig elbeszélgetett az új-zélandi magyarokkal, akik nagy nehézségekkel küzdenek, mert a háború okozta idegengyűlölet, sajnos, még itt is erősen érezhető. A bevándorlás Új-Zélandba is nagy nehézségekkel jár, mert alig bocsátanak be ide mást, mint angol alattvalót. Másnap délután, mikor tovább utaztunk, a magyarok egyike ibolyacsokrot hozott a hajóra.

— Vigyék haza a tavasz ébredését magukkal — mondotta könynyezve — és adja Isten, hogy a hosszú tél után eljőjön a *magyar tavasz*, hogy a vándormadarakkal mi is visszatérhessünk . . .

Az új-zélandi ibolyákat eltettem és kegyelettel megőrzöm, míg el jő a várva-várt magyar tavasz.

HARMADIK RÉSZ:

AZ ÖTÖDIK VILÁGRÉSZBEN.

Alig hogy elhagytuk Új-Zeelandot, irtózatos tornádó érte utói hajónkat. Oly nagy volt a vihar ereje, hogy Wellingtonban, melytől még nem messze jártunk, 200 házat döntött le és több hajót elsüllyesztett. Szerencsére, midőn másnap a rádiójelentéseket olvastuk, már messzi jártunk onnan, de a tenger háborgását, sajnos, még sokáig éreztük. Valósággal fellélekzett tehát a hajón mindenki, midőn a negyedik nap hajnalán a szárazföldet ép bőrben megláthattuk.

Az ötödik világrész — Ausztrália — gyönyörű, verőfényes időben mutatkozott be előttünk. A felkelő nap sugarai bearanyozták az öblöt s a tenger zöld habjai felett enyhe tavaszi szellő fújdogált.

Önkéntelenül is az Énekek Éneke jutott eszembe: *«Iam hiems transit...»* Már elmúlt átél. A szép tavasz elejére értünk ide, mely Ausztráliában most kezdődik.

A hajón utazó ausztráliai utasok büszke öntudattal kérdezik:

— *How do you like our Harbour?* — hogy tetszik kikötőnk?

Ez a kérdés már annyira szólásmóddá lett, hogy előre felhívták figyelmünket reá. De mi tagadás benne, van okuk eldicsekedni vele, mert Sydney ma egyik legszebb kikötője a világnak és remek fekvése a nápolyi, sőt a híres Aranyszarv-öböllel is vetekedik. Pedig a sziklás hegyoldalon épült hatalmas város helyén még százévvvel ezelőtt lakatlan pusztaság volt. Ausztrália ugyanis még gyermekkorát éli, s az Egyesült-Államoknál is fiatalabb. Midőn Kolumbus felfedezte Amerikát, Ausztrália még mint «déli ismeretlen földrész» (terra australis incognita) szerepelt a térképen. A Csendes-Oceán Kolumbusa, *De Quiros* portugál hajós, csak 1605-ben indul el V. Pál pápa sürgetésére az ismeretlen kontinens felkutatására és «terra Austral de Spiritu Santo», a Szentlélek déli országának nevezi el Ausztráliát.

Később La Pérouse, Jean Francois de Galaud (1741—1788), francia tengerész, 1785-ben a francia kormány megbízásából földköri felfedező útra indult a Boussole és az Astrolabe hajóval. Útközben a Szamoa szigeteken megtámadták a bennszülöttek és a hajó lelkészét, Le Receveurt

súlyosan megsebesítették. Útközben meghalt sebeibe és Ausztráliában, jelenleg Sydney város Botany öblében temették el. Emlékére a következő fölirotat állították:

Hic iacet Le Receveur
E. F. F. Minimis Gallt ae Sacerdos
Physicus in Circumnavigatione
Mundt
Duce De La Peyrouse
ob. 17. Febr. 1788.

(itt nyugszik Le Receveur, a francia minorita-rend lelkésze, természetvizsgáló, De La Peyrouse földkörüli hajóújtján. Meghalt 1788 február 17.)

Az emlékművet a bennszülöttek hamarosan elpusztították. A kormányzó ekkor a feliratot rézlapra vésette és egy közeli fára erősítette, ahol még a mai napig is látható.

Március 10-én a franciák elhagyták Ausztráliát és az angolok végleg birtokukba vették az új világrészt.

Azon a helyen, ahol Cook kapitány 1770-ben kikötött, ma Sydney áll, melynek több mint egymillió lakosa van. A város minden tekintetben modern, sőt — ami Amerika után feltűnő — oly tiszta, hogy méltán *The Holiday Gy*-nek, az ünnepi városnak nevezik.

Ünnepi hangulatban értünk mi is Sydneybe. A kikötőben nagy néptömeg élén *Most Rev. M. /elly*, a város érseke fogadta az eucharisztikus vendégeket. Elsősorban annak állandó elnökét, Haylen namouri püspököt, ki velünk utazott a hajón. Természetesen itt is a riporterek és fotográfusok rohanták meg elsőnek a hajót, kik mind *De Croy* herceget keresték, aki hercegi rangja miatt az egész úton nagy feltűnést keltett.

A mozi- és fényképezőgépek kattogása mellett vonultunk be a városba, ahol csakhamar otthon éreztük magunkat. Az óriási, felhőkarcolóknak is beillő épületeket, gazdag kirakatokat és nagy autóforgalmat látva, az ember első pillanatban azt hinné, hogy nem is Ausztráliában, hanem Amerika egyik nagy városában van; azonban, ha jobban körülnézünk, csakhamar észrevevesszük, hogy az üzletekben alig van vevő, az utcákon sétálók tömege pedig feltűnő egyszerűen s szegényesen van öltözve, úgylátszik céltalanul bolyonganak az utcán. Ugyanis nagyon sok munkanélküli van nemcsak Sydneyben, de egész Ausztráliában. A munkás «uniók», sajnos, teljesen megbénítják az ipart. A munkaadók nem képesek fizetni a szakszervezetek által előírt óriási munkabéreket és inkább külföldről hozatják be az árucikkeket, melyek a nagy vámtarifa ellenére, még így is aránytalanul olcsóbbak. (Példa erre a gyapjú, melyet itt Ausztráliában termelnek legnagyobb mennyiségben a világon, de Angliába szállítanak, ahol feldolgozzák és így kerül vissza ismét Ausztráliába, de még így is olcsóbban, mintha itt dolgoznák fel az óriási munkabérekkel!)

Ausztráliának, bár területileg nagyobb az Egyesült Államoknál, mindössze csak hatmillió lakosa van, tehát jóval kevesebb, mint New-Yorknak, és a lakosságának több mint fele a hat provincia fővárosaiban él. Az országnak tehát mindenekelőtt bevándorlókra volna szüksége, hogy természeti kincseit, földjeit, bányáit értékesíteni tudja. A bevándorlót azonban nem látják itt sem szívesen, sőt újabban egyáltalán fel sem veszik a munkásszervezetekbe. Unió-kártya nélkül pedig lehetetlen munkához jutni. A bevándorlott idegen, ha csak nincs tartalékpénze, bátran éhen halhat Ausztráliában.

Ilyen körülmények között az ember nem tudja, hogy mit csodáljon inkább: a szegény munkátlanok türelmét, vagy az ország lakosságának éelhetetlenségét, mely magát az unióktól terrorizálni hagyja.

Az orosz szovjet természetesen alaposan kihasználja ezt a nyomort és egy idő óta seregesen jönnek a moszkvai agitátorok az országba, hogy az általános elégedetlenség leple alatt a kommunista eszméket terjesszék.

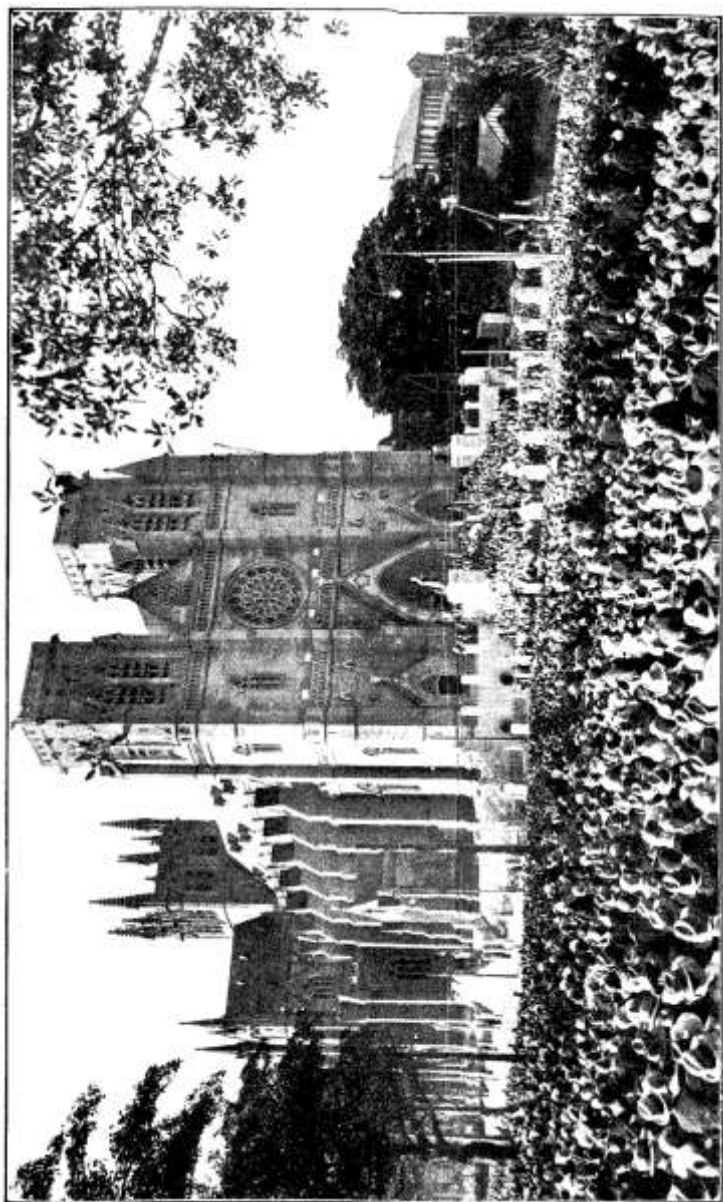
De mivel nem szociális tanulmányt jöttem végezni Sydneybe, nem foglalkoztam bővebben e kérdéssel, hanem inkább az eucharisztikus kongresszus előkészületeit néztem meg.

A székesegyház mellett lévő ideiglenes barakkban van a kongresszus irodája. Itt könyvelik el az érkező vendégeket s gondoskodnak elhelyezésükről, és itt készítik elő a kongresszus munkálatait. A iroda szomszédságában is lázasan folyik a munka. A katedrálison, mely még mindig nem készült el teljesen, igyekeznek az utolsó simításokat elvégezni. (A hatalmas gótikus templom építését 1856-ban kezdték meg s ma egyik legszebb középülete Sydneynek.)

Valamikor ez a rész volt a város legelhagyatottabb negyede. Itt laktak a rabok, kiket ebben az időben nagy számban deportáltak ide Angliából. Mikor a katolikus írek templomot akartak maguknak építeni, a protestáns angol kormányzó ezt az elhagyatott, s megvetett helyet adta nekik, mely senkinek sem kellett. S íme, ez ma Sydney legszebb helye. A magas dombtetőről gyönyörű kilátás nyílik a tengerre és a St. Mary's Cathedral valósággal uralkodik a városon. A székesegyház nemcsak istentiszteleti helye a katolikus híveknek, hanem egyúttal kőbevésett emlékműve azoknak a leírhatatlan küzdelmeknek, melyeket az ír katolikusoknak hitükért itt is el kellett szenvedniök.

A székesegyházban nyugszik *Father Therry*, Ausztrália lánglelkű apostola, ki épen abban az időben született, midőn Cook kapitány Anglia nevében lefoglalta az új világrészt, Ausztráliát. Mintha az Úristen őt egyenesen azért küldte volna a földre, hogy az anyaszentegyház számára meghódítsa az ötödik világrészt.

Minthogy az Egyesült-Államok népe ugyanez időben szakadt el Angliától, az angol kormány érdeke volt, hogy minél jobban benépesítse az új országot, s ezért nagy számban küldték ide a rabokat számkive-

A St. Mary's Cathedral - Sidrebyen.

tésbe. Az ausztráliai nép nem is igen szereti, ha ezt szóba hozzák előtte, mert a legtöbbje a raboktól származott és ezzel a rokonsággal nincs mit eldicsekedni. Ezért ha valakitől megkérdezzük, hogy itt született-e Ausztráliában, mindjárt kijelenti, igen, de «szüleim csak nemrégén ezzel és ezzel a hajóval jöttek be az országba».

1798-ban, az ír felkelés leverése után azonban már nemcsak gonosztevőket, hanem politikai foglyokat is hoztak Írországból Ausztráliába. Egy alkalommal Father Therry szemtanúja volt egy gályarabokkal telt hajó indulásának és ekkor feltette magában, hogy követi őket a messzi idegenbe és megosztja velök a számkivetés keserű kenyerét. Így jutott ki e buzgó pap Ausztráliába, ahol mint egykor Baruch próféta a babiloni fogságban, csak siránkozó, elhagyatott embereket talált, kiket azonban csakhamar megvigasztalt és felemelt Istenhez.

Negyvenhat évet töltött ez az apostoli lélek Ausztráliában, s ez idő alatt oly sokat tett a katolikus egyház érdekében, hogy méltán Ausztrália apostolának lehet őt nevezni. Hősies, önfeláldozó munkája ellenére is, haláláig megmaradt az evangélium igénytelen hirdetőjének és mint egyszerű pap, minden magasabb kitüntetés nélkül halt meg akkor, midőn legnagyobb művét, a sydneyi székesegyházat felépítette. Halála után egy évvel a templom leégett, de csakhamar újat építettek annak a helyén és ma abban az országban, ahol éveken át dolgozott egyedül, 8 érsek, 21 püspök és közel ezer katolikus pap működik. Nap-nap után új parochiák, iskolák nyílnak mindenfelé és a katolikus egyház százéves jubileumát a világkongresszus óriási keretében ünnepelheti.

Az új székesegyház homlokzatára a kongresszusi jelvény van kifüggesztve. Az Ausztráliát jelképező Déli-kereszt csillagzata előtt áll Krisztus keresztje, rajta e felírás: *Credo* — Hiszek. E kereszt nemcsak jelvény itt, hanem élő valóság, mely az ausztráliai katolikus írek szívéből nőtt ki és a hit győzelmét jelenti.

Az új világ impozáns hitvallása.

Az angol szabadgondolkodók lapjában, a londoni «Freethinker»-ben minap egy közlemény jelent meg, mely a katolikus egyházzal foglalkozik. A cikk írója M. A. Cutner szomorúan állapítja meg, hogy «a katolicizmus, mint világszervezet még mindig létezik, sőt olyan hatalom, mellyel számolni kell...»

Ha Mr. Cutner e napokban véletlenül Sydneyben lett volna, nemcsak arról győződhetett volna meg, hogy az egyház még mindig létezik hanem hogy gyönyörűen fejlődik és virágzik is mindenfelé. Két évvel ezelőtt az újvilág, Amerika, tavaly pedig a legújabb világrész, Ausztrália tett tanúságot erről, az eucharisztikus kongresszus alkalmával.

Megpróbálom röviden összefoglalni benyomásaimat, de hogy e kongresszus jelentőségét kellőleg értékelni tudjak, előbb egy kis történelmi visszapillantással kell szolgálnom.

Száz év előtt Ausztrália még Angolország Szibériája volt. Ide küldték a számkivetésbe a rabokat és a politikai bűnösöket. Az utóbbiak között természetesen nagy számban voltak az írek, kiknek egyedüli vétésük az volt, hogy hazájuk szabadságáért harcoltak. Egy évszázad előtt az angol vitorlások ezrével vitték a gályarabokat Ausztrália földjére. S aki egyszer oda került, ritkán látta ismét viszont szülőföldjét.

A szegény írek legnagyobb szomorúsága az volt, hogy a számkivetésben még a vallás vigasztalásától is megfosztották őket. Az angol hatóság ugyanis szigorúan megtiltotta, hogy katolikus pap Ausztráliába jöhessen. Sőt egy időben botbüntetés terhe alatt kellett a katolikusoknak vasárnaponként az angol protestáns istentiszteleten résztvenniök.

Midőn e tilalom ellenére 1817-ben egy ír cisztercita, *Father O'Flynn* mégis Sydneybe merészkedett, csak a legnagyobb titokban tudta kiszolgáltatni a szentségeket a katolikus híveknek. Egy Thomas David nevű kovács házában gyűltek össze a száműzöttek és mint egykor az első keresztények a katakombákban, csak elrejtőzködve hallgatták a szent misét. Az angol hatóság azonban csakhamar tudomást szerzett erről és *Father O'Flynn* a börtönbe került. Néhány hónapos raboskodás után pedig Macquarie kormányzó rendeletére deportálták. Oly váratlanul történt mindez, hogy e buzgó papnak annyi ideje sem volt, hogy az Oltáriszentséget magához vegye. Távozása után két évig egy ciprusládikóban őrizték a hívek a szentséget, a sydneyi kovács házában. Midőn húsz hónap múlva *Father Therry* és *Father Connoly* végre engedélyt szereztek arra, hogy Ausztráliába mehessenek, Sydneybe érkezve teljesen sértetlen állapotban találták az Oltáriszentséget. A jámbor kovács annak öröme, hogy a jó Isten meghallgatta kérésüket és papot vezérelt hozzájuk, Harrington-utcai házáat az egyháznak ajándékozta. Ennek helyén épült fel évek múlva az első ausztráliai katolikus templom — a *St. Patrick's Church*. A kongresszus megnyitásakor e templomban mondotta az ünnepi nagy misét a pápa követe, *Cerretti* bíbornok. Ekkor vette kezdetét e templomban a naponkinti szentségimádás is. Időszerű volt tehát, hogy épen Sydneyi választották ki az idén a kongresszus helyéül, ahol száz évvel ezelőtt az ausztráliai katolicizmus bölcsője, az Oltáriszentséget magábanfoglaló ciprusláda állott.

De még egy fontos esemény miatt volt Sydneyben az eucharisztikus kongresszus. Ez ünnepélyes alkalommal nyílt meg az új székesegyház, a *St. Mary's Cathedral*. Száz éve annak, hogy *Father Therry* a székesegyház építését megkezdette, mely azonban halála után a tűz martaléka lett. Bár a száműzött ír katolikusok egytől-egyig szegények voltak, már a következő évben hozzáfogtak az új katedrális építéséhez, melynek alapköveit 1866-ban *Folding* érsek rakta le. Hatvankét évig dolgoztak a templomon, míg végre most közvetlenül a kongresszus előtt néhány nappal befejezési nyert a munka. A hatalmas gótikus templom ajtaját *Cerretti* bíbornok arany kulccsal nyitotta meg és ugyanakkor

leleplezte az első ausztráliai bíbornoknak, *Moron* érseknek ércszobrát, melyet az ausztráliai katolikus férfiak egylete, a «Hibernian Society» állíttatott fel a kiváló egyházfejedelem emlékére. A szobor a székes-egyház főbejáratának baloldalán áll, a jobboldali talapzat még üres; ide állítólag a jelenlegi főpásztor, *Kelly* érseknek szobra kerül, ki már S2 éves és nemsokára már szintén a múlté lesz.

Az eucharisztikus kongresszus többi ünnepe a város külterületén lévő kiállítási területen (Show Ground) folyt le, ahol a fehér mennyezettel ellátott hatalmas oltár állott. Bár e gyűléseken minden alkalommal óriási néptömeg volt együtt, mégsem közelítette meg a résztvevők száma a chicagói arányokat. Azonban bár külsőleg nem voltak oly impozánsak e szabad ég alatt tartott istentiszteletek, bensőleg mégis messze felülmúlták Chicagót, mert nagyobb volt itt az áhítat és buzgóság.

A káprázatóan szép tengeröböl bejárata előtt fekszik Sydney nyaralótelepe, *Manly*, melynek sziklás hegyoldalán épült fel a középkori várkastélyhoz hasonló szeminárium. Ennek kápolnájában a tabernakulum azon ciprusládikóból készült, melyben egykor az Oltáriszentséget őrizték. Innen indult el vasárnap délután a körmenet, mely engesztelés akart lenni a múltért. Ki hitte volna, hogy száz év múlva ily nagy ünnepély keretében fogják elvinni rejtkehelyéről ezt a drága kincset, melyet két éven keresztül a legnagyobb titokban őriztek!

A körmenetnek pompás idő kedvezett. A tavaszi napfényben — Ausztráliában szeptemberben kezdődik a tavasz — fényesen ragyogott a fehér selyemből készült óriási baldachin, melyet a Viktória-érdemkereszttel kitüntetett katonák vittek. Már messziről látható volt a homlokzatán csillogó aranykorona és annak felirata: «Christus régnât» (Krisztus uralkodik).

Igen, valóságos királyi menetben vitték az Oltáriszentséget és ilyen nagy fényt és pompát Ausztráliában eddig még nem láttak. Elöl a cserkészek mennek, utánok 3000 háborúból visszatért katona, majd a Mária-leányok csoportja (az egyedüli nők, akik a menetben részt vehettek!), végül a papság, kiket kétoldalt a «Déli Kereszt lovagjai» kísérek fekete ruhában, kemény kalappal fejükön. Mindnyájuk arcán mély buzgóság és áhít. Együttesen imádkozzák a rózsafüzért, majd felváltva énekelnek.

Az öbölhöz érve, a pápai színekkel festett hajóra viszik az Oltáriszentséget és megindul a menet Sydney felé, sok apró hajócskától kísérve. Útközben az öböl torkolatánál egy percre megáll a hajó és a bíbornok a szentséggel megáldja a tengert. E percben egy felejthetetlen jelenetnek voltam szemtanúja. A hajótól nem messze egy szegény halász csónakja állott, mely félénken húzódott meg a gyönyörűen feldíszített motorcsónakon és yachtok között. De midőn a bíbornok megáldja a tengert, a szegény halász elbocsátja az evezőt, letérdel a csónakban és buzgón imádkozik. Ily áhítattal nézhetett egykor Krisztusra Péter, a galilei halász.

Sydneyben beláthatatlan néptömeg várja a körmenetet. Az utcák, parkok és a házak csak úgy feketéllenek az emberektől, még a zsinagóga ablakai is telve vannak nézőkkel. Nem tudom felfogni, honnan jött össze e temérdek nép Ausztráliában, melynek mindössze csak hatmillió a lakossága?

Már esteledett, amidőn a menet a székesegyház elé ért. A bejárat előtt felállított oltárról mégegyszer áldást oszt Cerretti bíbornok. A csengtyűk hangját továbbítja a megafon és a rádió és e percben nemcsak a jelenlévő millió katolikus térdel le, hanem azok is, akik a messzi távolban az ünnepség lefolyását a rádión hallgatták.

Ekkor lép az emelvényre *Father tierlihy*, aki az éneket útközben a megafon segítségével vezette és hangosan kiáltja: «Most pedig harsogjon a mi énekünk, Ausztrália katolikusai... Ostromoljuk meg az eget!»

És íme, a milliányi tömeg egy szívvel, egy lélekkel éneklí a hitvalló írek kedvenc dalát:

«Faith of our Fathers, holy Faith

Will be true to thee till death...»

«Atyáink hite, szent Hitünk,

Hűek maradunk hozzád mind halálig.»

A sydneyi eucharisztikus kongresszuson gyönyörűen kifejezést nyert a katolikus egyház egyetemes volta. A világ legtávolabbi részeiből képviselve voltak a katolikus hívek és a kongresszus ideje alatt leomlottak a válaszfalak a különböző nemzetek fiai között.

A francia és német, az ír és angol, a japán és amerikai katolikus egysorban térdelt a pápuái, újjélandi és indián bennszülöttel; nemcsak egy hitet vallottak mind, hanem valósággal testvérek voltak: «fratres in Christo...» Jól mondotta megnyitóbeszédjében *Kelly* érsek, hogy nem politikai, nem nemzetiségi, hanem *kizárólag vallási összejövetel* a sydneyi kongresszus.

Annál furcsább volt, hogy mégis nemzetiségi propagandára akarták felhasználni a csehek. Már két évvel ezelőtt is rossz benyomást keltett Amerikában a csehek viselkedése, kik a chicagói kongresszus alkalmával bejárták az összes tót hitközségeket és mindenfelé politikai gyűléseket tartottak. Sydneyben is reklámot csináltak «Csehszlovákiának», melynek egyetlen képviselője egy katolikus vallásra tért *orosz pápa volt*.

Azon címen, hogy a különféle nemzetiségűek a kongresszus alkalmával saját anyanyelvükön külön szakosztályokat tarthatnak, a csehek is külön gyűlést kértek a rendezőségtől, melyet természetesen meg is kaptak.

A hivatalos programmon az ír, francia, spanyol és német gyűlések között «csehszlovák gyűlés» így szerepelt:

Szeptember 6-án az Oltáriszentség s szent Vendel, szeptember 8-án az Oltáriszentség és Szűz Mária tisztelete Csehszlovákiában. A gyűlésen elnököl: Kmetykó püspök Csehszlovákiából.

Kíváncsi voltam a csehek gyűlésére és egy buffalói magyarral, Horváth Jenővel (dr. Horváth Detre soproni bencés tanár öccsével) elmentem a gyűlésre a St. Mary's iskolába. Azonban legnagyobb meglepetésemre a cseh konzulon kívül csak néhány, alig 10—15 embert találtam ott. Este 8 órára volt hirdelve a gyűlés, de még 9 órakor üres volt a terem. *Kmetykó püspök* nem volt ott, mert el sem jött Ausztráliába, Csehszlovákiából pedig csak egy szál zarándok jött el, egy *Terej Smisani* nevű volt orosz pópa, aki a háború után lett katolikus pappá és jelenleg Prágában él. A jó öreg, ki a lapokban mint «csehszlovák püspök» szerepelt, ritka ősz szakállával, foltos bársony köpenyegével és sapkájával valóságos komikus figurája volt a kongresszusnak.

Résztevők hijján a jelenlevők barátságos eszmecsereét folytattak maguk között és a második gyűlést meg sem tartották.

Másnap a kongresszus rendezőségétől megtudtam, hogy a gyűlést a sydneyi cseh konzul kérelmezte, aki úglátszik ily módon akarta szerepeltetni Csehszlovákiát a nagy nyilvánosság előtt.

De még egy másik jellemző esetet kell felemlítenem. Ugyancsak a kongresszus ideje alatt történt, hogy a «Sydney Morning Herald» című angol napilap nagy elismerés hangján emlékezett meg Magyarország képviselőjéről, gróf Mikes János püspökről és a magyar küldöttségről. Ugyancsak a nevezett lap — a magyarokkal kapcsolatban — egy ismertetést közölt *Sir Robert Donald*, «The Treaty of Trianon» című könyvéről.

Talán reánk való tekintettel, talán a könyv olvasásának hatása alatt nagy szimpátiával írt Magyarországról.

«A trianoni szerződés — így szól a cikk — nemcsak ezredéves határaitól, de természeti kincseitől is megrabolta Magyarországot és azért érthető, hogy a magyarok jogosan visszakövetelik azt, amit elvettek tőlük. Trianon ezenkívül a folytonos elégedetlenség magvát hintette el az utódállamok között... A különféle nemzetiségekből összetakolt (Sic!) Csehszlovákia tagjai épen úgy nem fognak tudni békében megférni egymással, mint ahogy a Szerbiának juttatott területek idegen lakossága nem tud megbarátkozni a szerbekkel, kikkel a legtávolabbi rokonságban sem állanak. Innen a folytonos háborgás és ellenségeskedés azóta...»

Néhány nap múlva a nevezett lapban dr. Rudolf Kuraz cseh konzul egy nyilatkozatot közöltetett, melyben e «magyarbarát» ízű könyvbírálat «tévedéseit» rektifikálja.

«Sir Robert Donald könyve — írja a konzul — téves információnk alapján íródott. Olyan «adatok» és olyan «okmányok» gyűjteménye az, melyekhez az anyagot a magyar területvédő liga és egyéb magyar propaganda-ügynökségek szolgáltatták.»

Ennek igazolására idézi a londoni *Spectator* június 16-iki számát, mely — természetesen — szintén elítéli Sir Donald könyvét és ezzel kapcsolatban Lord Rothermere magyarvédő akcióját. Azzal fejezi be

a cseh konzul felszólalását, hogy «az angol tradíciókkal nem tartja összegegyeztethetőeknek, ha az ellenség rágalmainak alapján sárral dobáljuk meg azon fegyvertársainkat, kik *a béke létrehozásában* közreműködtek!...» E néhány adat is jellemzi, hogy milyen fegyverekkel dolgoznak a csehek.

Magyar lobogó az ausztráliai őserdőben.

Diákkoromban nagy hatással volt reám Maeterlinck bájos színműve: a «Kék madár». Még most is élénken látom magam előtt *Tytilt* és *Mytilt*, a bohó két gyermeket, kik az erdő tündérének hívására elindulnak keresni a boldogságot, s hosszú bolyongás után az erdei kunyhóban, a szegény favágó szerény hajlékában felfedezik a kék madarat, mely a megelégedést és boldogságot szimbolizálja.

Kéthónapos utazás után értünk el Sydneybe és íme, a világ túlsó végén egy ausztráliai őserdőben találtuk fel a boldog ember hajlékát. A Kék Hegyekben történt az eset, ahová egy kirándulás alkalmával vetődtünk el.

Négy órányira fekszik Sydneytől e gyönyörű nyaralóhely, ahol oly tiszta a levegő, hogy kéknek látszanak a hegyek s ezért «*Blue Mountains*»-nak (Kék Hegyeknek) nevezik e hegységet.

Kitűnő házigazdánk, *dr. Burfitt* orvostanárnak egyik rokona hívott meg egy napra ide. Gazdánk szívesen adta ez útra autóját és sofförjét, ki a háború alatt az angol tengerészeknél szolgált, s nagyon büszke volt arra, hogy egy magyar főurat, gróf Mikes János püspököt viheti autóján. Még este titokban a városba sietett és egy kis magyar selyem zászlócskát csináltatott, melyet az ausztráliai zászló mellé tűzött az autóra. Reggel, mikor beszállni készültünk, meglepetve látjuk a doktor gépén a magyar trikolort.

Hideg, metsző szélben indultunk el. Olyan idő van most augusztusban, mint akárcsak márciusban nálunk. De Ausztráliában most kezdődik a tavasz és a kertekben, melyek mellett elmegyünk rügyszű, virágzó fákat látunk. Itt most ébrednek a természet, otthon pedig most hullanak a levelek és kezdődik az ősz.

A tükörsima országúton nyílsebesen száguld végig autónk s néhány óra múlva a hegyek aljához érünk. Útközben alig találkozunk emberekkel.

Még a falvakban is, melyeken átmegegyünk, ünnepi csend honol. Ma hivatalos ünnep van New South Wales tartományban. Ma kell a polgárságnak szavazással döntenie a prohibíció sorsa felett. Az iskolák előtt, ahol a kötelező szavazás végbemegy, asztalok állanak. Az asztalokon, falakon hatalmas plakátok függenek, melyek óva intenek mindenkit attól, hogy az *italtilalom* elletti szavazzon. Az egyik falragasz különösen érdekes. Egy fiatal gyermek (Ausztrália) a választúton áll. Balról *Uncle Sam* (Amerika), jobbról *John Bull* (Anglia) nyújtja ki kezét feléje. A gyermek Anglia felé tart és ezt mondja: Thanks Uncle — I keep with Father.

(Köszönöm nagybácsi — én csak az apámmal tartok.) A italtilalmat természetesen elvetették és így ismét megvan a béke New South Walesben.

Minél tovább megyünk, annál sivárabbá válik a vidék. Egyhangú eukaliptuszerdők között megyünk felfelé s az ember úgy érzi magát, mintha az Olajfák hegyén járna. Mindig jobban és jobban emelkedik az út s nem is hinnők, hogy már 4500 lábnyira vagyunk a tengerszín felett. De íme, az út egyszerre hirtelenül megszakad és egy óriási sziklacsoport (Three Sisters) szélén állunk, ahonnan gyönyörű kilátás nyílik a völgykatlanba. Szinte szédül a fejkünk, midőn letekintünk a mélységbe, melynek levegője oly kékszínűnek látszik, hogy még a fák zöldjét is egészen elnyomja.

Amerre a szem ellát, mindenütt csak eukaliptuszfákat és kopár sziklákat látunk. Midőn azonban a legmagasabb hegységhez, a Mount Wilson-hoz érünk, egyszerre megváltozik a vidék. Az eukaliptuszok helyét óriási borostyánfák foglalják el, közöttük hatalmas páfrányfák bújnak elő, melyek itt-ott a 25 láb magasságot is elérik.

Most már igazán vadregényes őserdőben vagyunk és hogy teljes legyen az illúzió, innen a jó országút is megszakad és köves hegyi úton döcögünk tovább.

Szerencsénkre nem kell messzire mennünk, mert az erdő közepén áll Mr. Frederich Mann vendégszerető háza.

Aki az angol építészek finom műérzését ismeri, csak az tudja méltányolni igazán ennek az egyszerű kőháznak művészi szépségét. Amit Anatole France mond az epikurosi kertekről, hogy végtelenül egyszerűek, de ezért olyan szépek, azt lehet erről a kis vidéki kúriáról is elmondani.

A nagy kaputól kezdve az utolsó kilincsig minden oly egyszerű, de mégis nagy ízléssel van elkészítve. A magas fenyőfakkal díszített angol kert végén áll a négyzet alakú földszintes kőépület. Elöl veranda helyett kőoszlopokon nyugvó gerendák, amelyeken futórácsák nyiladoznak. (Ezt hívják az angolok flagstone terrace-nak!) Padló helyett durva sziklakövek, melyek között virágok nyílnak. A fogadószobától jobbra-balra tágas folyosó, melynek közepén «quadratus» szökőkúttal. Minden szoba valóságos kis múzeum, melyeket úgy gyűjtött össze maga a tulajdonos, ki az egész világot beutazta.

A szalon XVIII-ik századbéli bútorokkal van berendezve az ebédlő pedig egészen *magyaros jellegű*. Fehérre meszelt fal, a mennyezet barna mestergerendák, jobbról sifonértányérok, a szoba közepén pedig gömbölyű diófaasztal, fonott székekkel. A fal mellett tulipános láda matyó-hímzéssel; azt hittük, hogy Mezőkövesden vagyunk.

Ebben a «magyar szobában» mondott másnap, Szent István napján misét gróf Mikes püpek...

Ausztráliában a Kék Hegyek ormán e napon nemcsak magyar lobogót lengetett a szél, de magyar szívek fohászát is vitte az ég felé.

Napoleon rózsái.

Nem kell sokáig Ausztráliában lenni, hogy az ember hamar rájöjjön arra, hogy más világrészben van; nem Amerikában, nem Európában, hanem egy új világban, ahol minden exotikus, rendellenes, új és szokatlan.

Nem hiába a földgolyóbis túlsó oldalán van Ausztrália, itt minden fordítottja annak, amihez mi szokva vagyunk. Jól mondja egyik útleíró: «Itt a folyók nem a szárazföld felől jönnek és a tengerbe ömlenek, hanem a partok közelében eredve befelé folynak. A fák ősszel nem lombjaikat vesztik el, hanem kérgüket. A levelek nem vízszintesen függnek, hanem élükre fordítva; a fű nem a földön terem, hanem a fán... Itt fekete a hattyú és nem dalol a madár; itt a virágnak nincsen illata».

De ha nincs is illata a legtöbb virágnak, annál gazdagabb azok szín pompája. Ezekről a mesés szép ausztráliai virágokról akarok röviden megemlékezni.

Igaz, hogy már régen megírta Diderot, hogy aki a virágról akar írni, mártsa tollát szivárványszínbe és hintse be sorát lepkék himporával... Megpróbálok. Ha száraz leszek, csak azért van, mert már csak az emlékezet szárított virágai vannak előttem.

Az amerikai *Geographical Magazine* egyik számában Mrs. E. Rowan festőművész nő néhány gyönyörű akvarelljének színlenyomatát láttam az ausztráliai virágról. Azonban bármily szépek is e festmények, még sem közelítik meg azokat a remek szép virágokat, amelyeket a Melbourne-i vagy Sydney-i botanikus kertekben láthattam.

Itt Ausztráliában is minden nagyobb városban vannak növénytani kertek, melyekben úgyszólván minden bokor, cserje, pálma, fa és virág látható, mely Ausztráliában csak feltalálható. Mindegyik alatt itt is egy fehér tábla van a földbe szúrva, melyen a növények latin neve olvasható. Az ausztráliai ember így a séta alatt növénytani leckét vehet és megismerkedhetik hazája csodálatos növényvilágával.

Az ausztráliai nép nagyon szereti a virágokat. A házak, kertek, parkok telve vannak szebbnél-szebb virágokkal, melyekhez hasonlókat csak az Azori-szigeteken láttam. A virágok gazdag szín pompájukat a talaj gazdag vastartalmától nyerik. Az anyaföldben, ebben a nagy földalatti műhelyben, a virág gyökereinek életsava feloldja a kemény vaskövet és ennek tüzeit életre hívja és hajszálcatornáin elraktározza a virágkelyhek szirma. A napsugár aztán kikelti a virágot és így bontakozik ki a kertek szín pompája és színek változatos skálája, mely valósággal elvarázsolja az embert.

Erthető tehát, hogy Mikes püspök, aki szenvedélyes botanikus, mily nagy élvezettel tanulmányozta ezen ausztráliai botanikus kerteket, melyek a British-Columbiana Victoria híres virágültetvényeit is messze felülmúlják. Több helyen megvásárolta az egyes szebb ausztráliai virá-

gok magvait, hogy répeszentgyörgyi virágoskertjében elültesse azokat. Talán azóta már mégis nőttek magyar földben az ausztráliai virágok...

Egy napon egy ausztráliai újságíró előtt felemlítettem, mennyire szereti gróf Mikes a virágokat. Másnap a Sydney Héráidban egy hosszú cikk jelent meg erről és midőn a katedrálisban a nagygyűlés megnyitása volt, az adelaiddi püspök, Dwyer József, egy papírkát nyomott a kezembe azzal a meghagyással, hogy azt a magyar püspöknek adjam át. A papírlapra angolul ez volt írva:

«Úgy hallottam, hogy Ön szereti a virágokat. Ha Ausztrália legszébb virágait óhajtja látni, jöjjön el velem ma délután 2 órakor a botanikus kertbe. Dwyer püspök».

Aznap megnéztük a hatalmas virágoskertet. Micsoda tündérpompa! Mennyi szín és változatosság! Mintha Ausztrália kirakná a bámuló világ elé azokat a szépségeket, melyeket az anyaföld termett.

Itt most tavasz van. Langyos, balzsamos a levegő és a tavaszi napsugárban méhek röpdösnek virágról-virágra. A narancsfák, cédrusok, pálmák, kaktuszok között rozmaring, nefelejcs, szegfű, rózsza váltakozik egymással csodálatos színekben.

Dwyer püspök megmutatja a park közelében levő rózsabokrot:

— Íme Napoleon rózsái...

Száz évvel ezelőtt, mikor még nem volt meg a Szuézi-csatorna, csak Afrika megkerülésével jutottak el Ausztráliába a hajósok. A hosszú tengeri út alatt kikötöttek Szent Ilona-szigetén, ahol vizet és élelmiszereket vettek magukhoz. A hajósok rózsaoaltványokat hoztak Napoleon kertjéből, melyeket a híres hadvezér sajátkezűleg ültetett. Úgy szerette rózsáit, hogy szárazság idején sokszor éjjel kiszökött házából és a szigorú tilalom ellenére vizet hozott a ciszternából, hogy kedvenc rózsái el ne száradjanak. És ezek a napóleoni rózsák nemcsak megfogamzottak Ausztrália földjén, hanem még most is élnek és virágznak.

Meghatva néztük a rég elmúlt idők viharvert hírmondóit.

Néha-néha a tavaszi szellő megrázza tövises águkat és úgy halatszik, mintha egy régi dalt dúdolnának. Közben az ausztráliaiak kedvenc madara, a kookaburra, a nevető madár száll a szomszédos fák ágaira. A nagycsőrű barna madár hosszasan, nagyokat kacag le ránk. E gúnyos madárnevetés úgy hangzik, mintha a büszke angol birodalom kacagna Napóleonon és rózsáin ...

A juhok hazája.

A béketűrő Jóbról jegyzi fel az írás, hogy «jószága hétezer juh vala» (Jób könyve I. 3.), Salamon királyról pedig, hogy a jeruzsálemi templom építéskor 120.000 juhot áldozott. (Királyok könyve III. 8. 63.). Ezzel Jób, illetve Salamon király gazdagságát akarja jelezni a Szentírás. Ha Ausztrália gazdagságát a juhok számával jeleznök, akkor a világ

leggazdagabb földrésze kétségtelenül Ausztrália volna, mert sehol a világon nincs oly nagy és elterjedt juhtenyésztés, mint épen itt.

A híres merinójuh, mely a száraz, meleg éghajlatot kedveli, egyik legfőbb kereseti cikke Ausztráliának és a legjobb gyapjút termeli. Milliósámra látni a juhokat mindenfelé. Azonban a juhászbójtár, akinek romantikáját Petőfi oly szépen megörökítette a János vitézben, hiányzik. Óriási területeken, egészen a szabadban legelésznek a juhok. Ki is tudná őrizni azokat, mikor New-South-Wales egymaga 34 millió juhot tenyészt egy év alatt. A nagy «squatterek» (így nevezik Ausztráliában a farmereket) pedig több millió juh tulajdonosai.

Hogy ez az óriási juhnyáj el ne kóboroljon, száz- és százmér-földnyi hosszú drótkerítéssel veszik körül a legelőket. Ezzel nemcsak a juhokat, de a legelőt is védik. Ugyanis a legelő legnagyobb ellensége a nyúl, mely rettenetes módon elszaporodott Ausztráliában és valóságos csapást jelent az országra. Az élelmes tapsifüles nemcsak a vetésekben okoz nagy károkat, hanem lelegeli a friss fűszálat a juhok elől és emiatt a juhnyáj éhenpusztul.

Az állam ezért milliókat költ évenként a nyulak pusztítására. A vadászok Eldorádója tehát itt van Ausztráliában, ahol nemcsak nem «tilos a vadászat», hanem valóságos hazafias erényszámba megy nyulakra vadászni.

Sokszor elgondolkoztam azon, mit csinálnak azzal a rengeteg dróttal, amit a Roebing-drótygyár szállít Trentonból Ausztráliába. De amikor egy állam (New-South-Wales) egymaga 30 millió dollárt költ évenként a drótkerítésre, megértettem, hogy miért kell ide annyi drót. E drótkerítések sokszor az utakat is átszelik és az autózvezetőnek elég gyakran le kell szállnia, hogy útközben kaput nyisson. (A törvény szigorúan bünteti azokat is, akik a kaput elfelejtik becsukni maguk után.

Azt mondják, hogy nincs az a rossz, amiből másnak haszna nem volna. Újabban már a nyulakból is hasznot húznak az ausztráliai squatterek. Ugyanis a lepácolt nyúlhúst megfagyasztva Angliába küldik, a nyúlbőrt pedig a szőrmekereskedőnek adják el jó pénzen.

Még egy más halálos ellensége van a juhoknak, és ez a «dingó» a vadkutya. Állítólag holland hajósok hozták magukkal Ausztráliába, ahol hihetetlen módon elszaporodtak és farkasok módjára csapatosan kószálnak szerte-széjjel. Gyakran megtámadják a juhokat és széttépik őket. A juhok úgy félnek tőlük, hogy néhány «dingó» pusztá megjelenése is elégséges arra, hogy a juhnyáj szerteszét fusson. Ilyenkor a juhok elkülönítve elpusztulnak, éhen-szomjan vesznek a nagy ausztráliai pusztaságokon.

A dingóról írta az angolok kitűnő írója, Harry Lauder, a következő humoros történetet:

Egy skót atyafi elvetődött Ausztrália egyik farmjára. Barátságosan köszöntötte a farmert és megkérdezte tőle:

— Úgy-e, ön is skót származású?

— Az vagyok — felelte a farmer.

— Úgy látszik, sokan lehetnek a skótok errefelé? — kérdezte ismét az idegen.

— Sokan vagyunk skótok, az igaz, de még sem ez a mi bajunk. A mi legnagyobb bajunk a vadkutya, a dingo!

A nyulakon, dingoakon kívül az ausztráliai juhtenyésztés legnagyobb veszedelme azonban mégis csak a szárazság. Az országnak ugyanis mindössze néhány folyója van, tavai pedig nagyjából sóstavak. Előfordul, hogy egy-két évig nem esik, ilyenkor aztán minden elszárad.

Az ausztráliai gyapjuszállító társzekerek.

A fűvet felperzseli a nap, a patakok kiszáradnak és az állatok mind elpusztulnak. Az utak mentén gyakran látni ezerszámra fehérlő csontokat, melyek az éhségtől és szomjúságtól elhullott juh- és tehencsordát mutatják. Ha idejében nem sikerül elérniök a legközelebbi kutat vagy ciszternát, az állatok ott hullnak el ezrével. Sokszor kivágják a fákat, hogy az állatoknak legyen mit enniük s addig, amíg egy levél van e fán, ott rágódnak rajta. Olyan a szárazság idején az egész ország, mintha egy borzalmas tűzvész pusztította volna. Egy talpalatnyi zöld helyet sem látni és ember, állat borzasztóan szenved ilyenkor. Legutóbb 1902—03 között volt irtózatossá nagy szárazság, mikor az egész évben egy csepp eső sem esett. Abban az évben 15 millió juh és félmillió szarvasmarha pusztult el. De csodálatos, alighogy elmúlik a szárazság,

megnyílnak az ég csatornáit s néhány nap múlva hirtelen zöldülni kezd minden s a növény és az állatvilág kiheveri a borzasztó pusztítást. Sokan azt tartják, hogy a föld termékenységének használ ez, mert a pihenő humusz annál gazdagabban terem ilyenkor.

Mikor elmúlik a száraz, hideg tél és enyhébb lesz az időjárás, megkezdődik a juhgazdák aratása, a nyírás. A «shearerek», (nyírok) elszegődnek, mint otthon az aratók; előbb az északi vidéken Queenslandban, ahol a legmelegebb, aztán lejjebb és lejjebb jönnek egész Taszániáig. A juhborbélyok aztán nagy szakértelemmel nyírják meg a türelmes birkát és — a gazdát (mert mind «uniok»-ba tartozván, bizony nagyon drágán dolgoznak!) A nyírás busás árán kívül még lakást és teljes ellátást is kapnak a juháratok, de a squatterek szívesen fizetik meg nekik, csakhogy minél több gyapjút kaphassanak tőlük.

Régezté kézzel, ma azonban már gépekkel megy a nyírás és a gyapjút 8—10 tonnás ökröszekérrel szállítják a vasúti állomásra. A négyhatfogatú ökrösfogat hajcsárai, a «bullockies» olyan romantikus alakjai Ausztrália Wesínek, mint Amerikában a cowboyok vagy otthon az alföldi csikósok.

Ausztrália évenként 6—7 millió fontnyi gyapjút termel, melynek nagyjából természetesen vámmentesen Angliába szállítják. De bár a világ 550 milliónyi évi juhtermeléséből 80 millió Ausztráliára esik, a juhtermelés kezd itt is lassan háttérbe szorulni.

A squatter kezd rájönni arra, hogy a gyapotnál értékesebb a búza és óriási traktorok kezdik mindenfelé felszántani a legelőket. Ahol még a múlt évben békés juhnyáj legelészett és a kolomptól visszhangzott az erdő, ott ma gyönyörű búzatermőföldeket látunk. A szűz termőföldet itt is birtokába veszi az ember és Ausztrália nem lesz többé a juhok hazája.

A pusztuló faj.

Mikor Ausztrália honalapítója, Cook kapitány 1769-ben kikötött az «Endeavour» hajón az újvilág délkeleti partjain, bozontos hajú, fekete bőrű, mezítelen, vad bennszülöttek fogadták, akik dárdával, nyilakkal felfegyverkezve nagyon ellenséges indulattal néztek a betolakodó idegenek elé.

Úgy látszik, ösztönszerűleg érezték, hogy a fehér ember érkezése romlásukat, pusztulásukat jelenti. S ime, még 200 év sem múlt el azóta és az ausztráliai bennszülöttek már úgyszólván teljesen kipusztultak. Mindössze 50—60 ezer él ma már Ausztrália földjén. Még néhány évtized és ők is, az «aboriginalesek» (így nevezik Ausztráliában a bennszülötteket), teljesen kipusztulnak.

Őszintén szólva nem is kár értük, mert hisz dégenérait népfaj ez. Az etnográfusok szerint a kultúra legalacsonyabb fokán állanak. Hogy honnan jöttek és mióta vannak Ausztráliában, senki sem tudja. Hagyomány és történelem nélkül találta őket a fehér ember. Külsőleg nagyban

hasonlítanak az afrikai négerhez, azonban testbőrük nem olyan barna és arcvonásuk is különböző. Magas termetűek és igen izmosak. Gyakran festékekkel díszítik testüket, hajukat pedig zsírral kenik. De mivel halzsírt használnak, igen kellemetlen szaguk van, akárcsak a négereknek. Észak-Ausztráliában egészen mezítelenül járnak és csak nagy ünnepélyes alkalmakkor veszik magukra a díszöltönyeiket és hadi jelvényeiket. Testükön rendszerint nagy sebhelyeket, forradásokat viselnek, melyeket nem ellenségtől kaptak, hanem önönmaguk ejtettek magukon. Sokszor hónapokon

A hol még a kőkorszak idejét élék. Ausztráliai bennszülött Arnhem Landban. (Észak-Ausztráliában.)

táplálkoznak. Kedvenc eledelük az erdei méz s különösen szeretik a hangyát. Mikor a bennszülött hangyabolyt talál, szétrúgja lábával és megvárja, míg a hangyák mezítelen lábára másznak. Ha már nagy számban lepték el lábát, kezével óvatosan lesöpri és megeszi őket. A nagyobb hangyákat azonban a napon vagy a tűzön szántva eszik meg. Egy másik kedvenc eledelük a giliszta, melyet a forró hamun szárítanak meg és nagy élvezettel fogyasztanak el. Ugyancsak szeretik a kígyókat, melyeket afféle étvággal fogyasztanak el, mint mi a tavaszi csirkét.

Az emberevés, mely oly nagyon divatban volt, most már ritkán fordul elő közöttük. Carl Lumholtz, «A kanibálok között» című könyv szerzője, állítólag saját szemével látta, midőn egy gyermeket felfaltak. Hogy valóban divatos volt jóideig az emberevés, mutatja, hogy Queens-

keresztül nem engedik behegedni e sebet, hogy annál nagyobb legyen a forradás testükön.

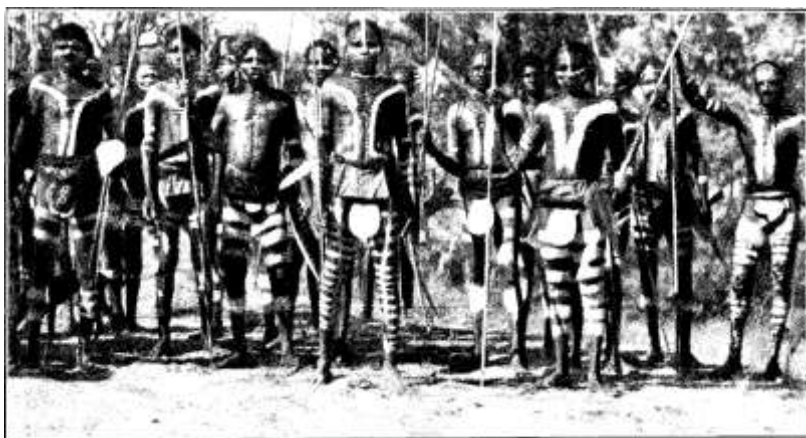
A nőknek nagyon alárendelt helyzetük van és valósággal rabszolgáknak tekintik őket. Leányok már nagyon fiatal korukban (gyakran 10 éves korban) férjhez mennek. Ha az asszony ura meghal, az özvegy legidősebb testvérének tulajdona lesz, aki szabadon rendelkezik vele. Az asszony végzi a munkát a ház körül s reggeltől-estélig keményen dolgozik. A bennszülöttek leginkább Ausztrália északi részében találhatók és általában nomád életet élnek, növényekkel

landban még ma is megsütik a temetés előtt a kis gyermeket. A felnőttek holttestét megszáritják vagy mint a parszi-k a bombayi «Csöndesség tornyában», a keselyűk zsákmányául hagyják, melyek szépen letakarítják a holtat, csak a csontokat hagyják meg, melyekkel aztán kunyhóikat, a «guniahot» díszítik.

Az ausztráliai bennszülöttek, sajnos, nagyjából még mindig pogányok. Hisznek a nagy szellemben, a túlvilágban, mint az indiánok; de minthogy az intelligencia igen alacsony fokán állanak, a kereszténység nem gyakorol nagy vonzóerőt rájuk. Kevés az áttérő közöttük s mivel nagyobb részük nomád életet él, a hithirdetőknek igen nehéz hozzájuk férközni.

Életük legnagyobb részét az erdőben, folyók partján töltik el, ahol

Nyugatausztráliai bennszülöttek dárdákkal és boomeranggal felfegyverkezve.

vadásznak, halásznak. Oly kitűnő vadászok, hogy futás közben elejtik az emut vagy kengurut, a halat pedig lándzsával szúrják le, mikor a vízben úszik.

Az ausztráliai négeknek ismeretes hajtófegyverük a boomerang. Egy lapos, török fakardszerű eszköz, melyet, ha elhajítanak, nagy kört ír le és ha nem találja a repülő vadat, visszatér ahhoz, aki elhajtotta. Szinte érthetetlen, hogy tudta ez az értelmiség alacson fokán álló nép e szellemes fegyvert feltalálni. Állítólag a természetből, az eukaliptusz száradó leveleiből vették a példát, mely nem függőlegesen, hanem csavarszerűen hull le a földre.

Erről a csodálatos szerszámról elmélkedve írja Foerster: «Minden emberi cselekedet hasonlít az ausztráliai boomeranghoz! Amit teszünk — akár jót, akár rosszat — semmi sem röppen csak úgy ki a levegőbe, hogy ezt vagy azt eltalálja, aztán soha többé vissza ne térjen, hanem kétszeres erővel robban vissza a saját fejünkre, ha nem is mindig vesszük azonnal észre».

A boomeranggal kedveskedni szoktak az idegeneknek Ausztráliában, ami annyit jelent, hogy visszavárják őket. Magam is kaptam egy kis boomerangot derék, jó házi gazdántól, dr. Burfittól az indulás előtt. De alig hiszem, hogy egykor ismét vizontlátom a messzi Ausztráliát...

A «Három nyolcas».

Melbourneben egy érdekes emlékművet láttam: egyszerű köemlékoszlop, melynek tetején három nyolcas van. Az ausztráliai munkások állították fel ezt az emléket hetvenéves küzdelmük győzelmére. Ekkor tudták ugyanis kivívni a nyolcórás munkaidőt, melyet először vezettek be Ausztráliába, később Újzélandban s csak azután az Egyesült-Államokban. A három nyolcas a nyolcórás munkát, a nyolcórás üdülést és a nyolc órai pihenést jelenti.

Ausztráliát általában a munkások paradicsomának nevezik, mert itt van az «uniok»-ban legjobban megszervezte a munkásság. A juhnyíróktól kezdve a nyomdászig minden munkás szakszervezetbe tömörül, úgy hogy a lakosság közül állítólag minden 10-ik szakszervezeti tag.

A munkáspárt különösen Queenslandban igen erős, ahol a Labor Partynak jelszava: «Cheap bread, cheap beef and high wages». (Olcsó kenyér, olcsó hús és magas munkabérek.) Később megváltoztatták: «Eight hours of work, eight hours of play, eight hours of rest and eight *bob* a day». (Nyolc óra munka, nyolc óra szórakozás, nyolc óra pihenés és nyolc shilling egy napra!) Azonban a szép jelszavak ellenére a «Labor Party» épen a legerősebb helyen nemrég megbukott.

A queenslandi szociáldemokrata kormány bukása után megalakult nemzeti polgári kormány hatályon kívül helyezte a tizenöt éves szociáldemokrata kormányzat legtöbb rendeletét. Az új kormány elrendelte, hogy az állami kezelésben levő gazdasági vállalkozásokat, ipari üzemeket és vasutakat haladéktalanul komercializálni kell. A szociáldemokrata kormányzat az elmúlt tizenöt év folyamán úgyszólván valamennyi fontosabb üzemet állami kezelésbe vett s ezeket az üzemeket most ismét magánvállalatokká alakították át. Az új kormány ezt a rendelkezést azzal indokolja, hogy az állam túlságos gyámkodása a mezőgazdasági és ipari vállalkozások fölött rendkívül egészségtelen gazdasági helyzetet eredményezett és elviselhetetlen adóterhekkel sújtotta a polgárságot. Csupán a vasutak üzemében 17millió font adósságot csináltak; megháromszorozódtak a házbérek, megnégyszereződött a drágaság, ijesztően megnövekedett a bürokrácia s a munkanélküliek száma 210.000 emberre emelkedett.

Itt tehát nem népszerű a szociáldemokrácia, s ha valamikor Queenslandban szobrot akarnának állítani a tizenöt éves szociáldemokrata uralom szomorú emlékére, bizonyára egy gyászkeretes 15-ös számot fognak majd márványba vésní a három 8-as helyett.

Vasúti karambol.

Alighogy befejeződött a sydneyi kongresszus, néhány nap múlva kitört a kikötőmunkások sztrájkja és az a veszély fenyegetett bennünket, hogy a sztrájk miatt bizonytalan időre Ausztráliában kell maradnunk. Épen ezért nem vártam be a Sydneyből szeptember 15-én induló hajót, hanem vonaton Melbournebe utaztam, hogy idejében elérjem az «Orama» gőzhajót, mely szeptember elején indult el Brisbaneből, Ausztrália északi kikötőjéből a déli partok érintésével Európa felé.

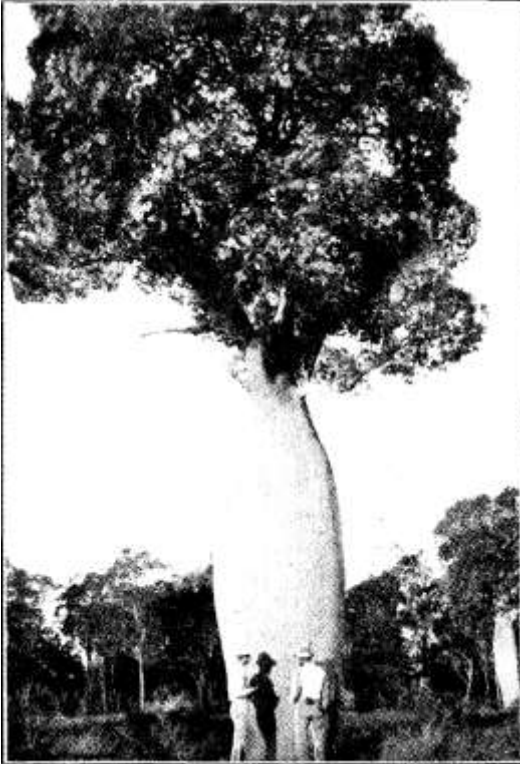
Ausztráliában nagyon körülményes az utazás. A vasutak ugyanis nem magánvállalatok, hanem az egyes államok kezében vannak. Amde minden államnak másfajta vágányai és vonatai vannak. Victoria állam vasúti vágányai 5 láb és 3 incs szélesek, Queensland államnak és New-South-Walesnek viszont négy láb és fél incs szélességűek a vágányai, úgyhogy az államhatároknál más vasutakba kell átszállani s ezért oly fárasztó és hosszú az utazás. Természetesen a vasúti teherszállítás is sokkal drágább, mivel az árucikkeket folytonosan át kell szállítani. Ha rövidesen meg nem változtatják ezt a helyzetet, Ausztráliának beláthatatlan ipari és kereskedelmi kára lesz ebből.

Az utazás alatt fogalmat nyer az ember Ausztrália óriási nagyságáról. Ausztrália 2,072.573 négyzetmérföldnyi területen fekszik és oly nagy, mint az Egyesült-Államok területe Alaszka nélkül. Szélessége a keleti és nyugati part között 2400 mérföld, tehát oly nagy terület, mint New-Yorktól Sait Lake City ig a távolság. Vonaton három nap és 18 óra alatt lehet keresztül utazni.

Az ország nagyon gazdag ércekben és ásványokban. 1851-ben fedezték fel Ausztráliában az első aranyat, azóta több mint ötbillió dollár értékű aranyat bányásztak. Oly óriási mennyiségben van felhalmozva itt az arany, hogy nemcsak hegyekben, patakokban, de még kietlen puszták homokjában is találtak aranyat. Ezenkívül sok vas és szén van bányáiban, különösen Queensland államban, mely leggazdagabb s legegészségesebb része Ausztráliának. Az ország legfőbb jövedelmi forrása a juhtenyésztésen kívül a földművelés. Újabban nagymennyiségű búzát termelnek, s különösen mióta Keleten divatba jött a kenyérfogyasztás, a búzából több billió bushelt szállítanak évenként Kínába, Japánba.

Ausztrália belseje (az ország egynegyedrésze) kopár sivatag. Különösen az Eyre-tó mögötti Great Desert (Nagy Sivatag) háromezer négyzetmérföldnyi lakatlan terület s e vidéken oly száraz a levegő, hogy a fa megrepedezik, az ember körme pedig átlátszó lesz, mint az üveg. Itt igen gyakori eset, hogy öt-hat évig nem esik az eső. A vasút mentén azért sok helyen látható a páfránypálma, mely húsz láb magasságra is megnő és csak a prehisztórikus időkben, a szénkorszakból való fosztilmaradványokban található fel máshelyütt.

Az erdők nagy része eukaliptuszfából áll, melyeket az ausztráliaiak «gums»-nak neveznek. Az erdők mentén gyakran látható a «bottle tree», a hordó alakú fa, melyhez hasonló sehol a világon nem látni. A dús növényzet mellett igen szegény Ausztrália állatvilága. Mindössze két jellegzetes állata van: az egyik a «kookaburra» (olvasd kukubura), egy barnásszürke madár, hasonlít az óhazái szarkához, de nagy, hosszú csőre van. Éktelen zajt csinál, ezért «Laughing Jackass»-nek, nevető Jancsinak hívják. A másik jellegzetes ausztráliai állat a kenguru, mely-

A palackfa («bottletree») Ausztráliában.

A sydneyi és melbournei állatkertben és múzeumban legalább 30-40-féle kisebb és nagyobb kengurufajtát láttam.

A legnagyobb ezek közül a szürke kenguru, mely magasabb az embernél és sokszor hathétlábnyira is megnő. Az ausztráliai vadonokban gyakran található és ha üldözik, gyorsabban fut a legjobb versenylónál, 20—30 lábnyira is képes ugrani acélrugóhoz hasonló izmos hátsó lábain. Az ausztráliaiak kedvenc sportja a kenguruvadászat. Lóháton üldözik, de ez veszélyes is, mert sokszor megtámadja üldözőit.

Van még néhány érdekes állatja, melyhez hasonló sehol sem található. Ilyen a szárnyatlan emu, továbbá a platipusz, mely a hódhoz hasonló prémes vízi emlős; kemény csőre van, mint a vadkacsának, tojásokat rak, azonban mégis emlős, szoptatja fiait. Továbbá a «ceratodus» nevű hal, mely egyébként csak a föld őskori kőzeteiben található fel. Kopoltyú helyett tüdeje van és a vízből kijöve, lélezkik.

Az állatok nagy része erszényes (marsupial) és ezek között több mint 110 különféle species ismeretes.

Útközben a vasúton kellemetlen kalandunk volt. Az előttünk haladó

tehervonat Melbournetől 160 mérföldnyire éjjel kisiklott és lezuhant a töltésről, s e miatt a kezdetleges pályán az egész forgalom fennakadt. Hajnali két órakor felkeltették a hálókocsokban nyugvó összes utasokat és egy rozoga autóbuszon vittek át bennünket a legközelebbi állomásra. Szerencsére egy jó, meleg ausztráliai gyapjútakaró volt velem, mellyel dr. Burfitt ajándékozott meg az utazás előtt s így nem éreztem nagyon az éjszakai hideget. Azonban útítársam, Father W. B. Mangan annyira meghűlt, hogy Melbournebe érve, súlyosan megbetegedett. Vasárnap én helyettesítettem őt a Sandringhamban levő Jézus Szíve-templomban. A kis külvárosi téglatemplom nagyon hasonlított trentoni magyar templomunkhoz s bár a világ túlsó felén voltam, otthon éreztem magam. Csak midőn az angol szentbeszédre került a sor, gondoltam arra, hogy mégis csak jobb Trentonban, ahol édes szülő hazánk nyelvén hirdethetem az Isten igéjét...

Az angol flotta hőse.

Másnap jó házigazdám betegsége miatt egyik derék szomszédja, Rev. Patrick J. Gibbons hívott vendégségbe a közeli Brightonba és néhány napot töltöttem az ő vendégszerető házában. A derék ausztráliai pap sok érdekes dolgot mondott el lelkipásztori élményeiből. Éveken keresztül mint lelkész szolgált az angol haditengerészetnél, a háború alatt több kitüntetést szerzett és résztvett a híres kievi ütközetben is, ahol Lord Kitchener admirális hadihajóját szemeláttára röpítették légből a németek. Father Gibbons társaságában megtekintettem az egyházmegye katolikus nyomdáját, az «Advocate Press» hatalmas épületét Melbourneben. E modernül felszerelt óriási nyomdát a kiváló Mannix érsek alapította, ki, úgy látszik, teljes tudatában van annak, amit X. Pius pápa mondott, hogy «hiába építtek templomokat és iskolákat, ha nincs kezetekben a katolikus sajtó védő és támadó fegyvere».

A nyomda vezetője egy katolikus pap, Rev. Francis Moynihan, ki kizárólag a nyomda vezetésével foglalkozik. Az egyházmegye évenként óriási pénzt áldoz a nyomda fenntartására és itt nyomtatják az ausztráliai katolikusok két kiváló sajtóorgánumát, az «Advocate» és «Tribune.» című lapokat, továbbá több kisebb terjedelmű katolikus folyóiratot. Érdekes, hogy kivétel nélkül minden katolikus járhatja a lapokat, talán ebből lehet megmagyarázni azt, hogy Ausztráliában miért oly erős a katolikusok hitbeli meggyőződése.

Melbourneből szeptember 18-án indult el hajónk s útközben még két ausztráliai kikötőben, Adelaide és Freemantleben álltunk meg. A kikötőkben mindenütt tétlenül vesztegelnek a kereskedelmi hajók, a sztrájk teljesen megbénította a kereskedelmi forgalmat. Minthogy hajónk, az «Orama», a sztrájk miatt szintén nem rakodhatott meg árucikkkel, nagyon megéreztük a tenger háborgását. Az ausztráliai partok mellett ugyanis,

különösen Adelaide és Freemantle között, nagyon viharos a tenger, de a hosszú utazás alatt lassan hozzá szokik az ember a folytonos hullámzáshoz. A hajón utazott a németek küldöttsége, Wilhelm Berning német püspök vezetésével és H. Dellales délafrikai püspök is. Ezenkívül több amerikai és európai pap is volt a hajón s így könnyen volt alkalmuk naponként szentmiséket hallgatni az utasoknak a hajó szalonjában. Vasárnaponként a püspökök felváltva celebráltak és egy newyorki domonkosaty, Father Healy prédikált.

Hat hétig a tengeren.

A hathetes tengeri úton lassan múlik az idő, bár különféle szórakozások állanak az utasok rendelkezésére. A legfelsőbb fedélzeten két, hálóval bekerített teniszpálya és játszótér van, a középső tágas decken van a «táncterem», melyben minden este jazz zenekar játszik. (Ez rosszabb volt a tenger háborgásánál is.) A legalsó fedélzeten pedig a szabad ég alatt állott az uszoda, melybe állandóan ömlött a tenger vize. Az egyenlítő környékén a víz hőmérséklete a 92 fok Farenheitot is elérte s ezért a tropikus vidéken nem nyújt üdülést a fürdés sem.

Nem utolsó szórakozás a hajón a «lóverseny». A fedélzeten apró falovacsákat állítanak fel, melyeket zsinóron csavarnak fel egy vasboton levő hengerre. Akinek lova elsőnek fut be, lesz a nyertes. A «zsokék» rendszerint fiatal leányok, a nyereménydíjak pedig súlyos angolfontok, melyeket a «totalizátor» fizet ki a verseny alkalmával.

Ezenkívül hangverseny, álarcosbál, boxmérkőzés és minden másnap mozielőadás van a hajón, persze mindez a szabad ég alatt, a legfelső fedélzeten. Egy alkalommal Mr. B. Hinkler angol repülő ausztráliai útját mutatták be. Hinkler ugyanis szintén velünk utazott a hajón. Nemrégén Londonból Ausztráliába repült saját típusú, harminc lóerős repülőgépjén. A hosszú utat 15 nap alatt tette meg s Ausztráliában olyan ovációval fogadták, mint egy évvel ezelőtt Lindberghet Európában. A bátor repülő feleségével most tért vissza Angolországba és legközelebbre egy világszerte utazást tervez.

Az utazás nagyobb részét olvasással töltik az utasok; a hajó olvasóterme ugyanis tekintélyes könyvtárral van felszerelve, melyben többek között egy magyar vonatkozású könyvre is bukkantam. Címe: «A Wayfarer in Hungary» by George A. Birmingham. E könyvről, melyet bizonyára aligha ismernek Magyarországon, érdemes röviden megemlékezni. Szerzője egy denveri protestáns prédikátor, aki azt írja könyvének előszavában, hogy Scotus Viator iratai hívták fel figyelmét a magyarokra s azért három évvel ezelőtt Magyarországra utazott, mert kíváncsi volt látni azt a nemzetet, melyet ellenségeink annyira gyaláznak. Sajnos, nem a legnagyobb elismeréssel nyilatkozik rólunk.

«Magyarország — írja könyvében — a legnyugatibb Balkán állam

Európában s azért, ha erről az országról jó benyomást akarunk szerezni, ne Londonon, Párizson vagy Bécsen keresztül, hanem Konstantinápoly, Bukarest és Belgrád érintésével utazzunk oda.» (9-ik lap.)

«Budapestre nem ajánlatos télen menni, mert a Gellért-szállodán kívül nincsen egyetlen jól fűtött szálloda sem az egész városban. Ez utóbbi csak azért meleg, mert az épület alatt levő hőforrások melegítik.» (47-ik lap.)

«Az összes szállodák tele vannak poloskákkal, melyeket «a világoosság és haladás apostolai», a bolsevisták hagytak emlékül maguk után. A kommunizmus alatt egyedül ezeknek volt jó dolguk s egyedül ők maradtak Budapesten a kommün bukása után.» (52-ik lap.)

«A magyarok tisztaságérzetére jellemző, hogy egész Budapesten nem található egy laundry (mosoda) sem. Mindenki otthon mosat, de nem egyszer hetenkint, mint az angoloknál szokás, hanem hónaponként egyszer, sőt nagyon sok házban csak minden második vagy harmadik hónapban tartanak nagymosást.» (91-ik lap.)

«Így nem csoda, hogy Budapesten a zsidók megalapították az új Jeruzsálemet és a fővárosban annyi a zsidó, hogy azt bátran Judapestnek lehetne nevezni». (90-ik lap.)

«A kereskedelem szintén teljesen a zsidóság kezében van, mi annál is inkább érthetőbb, mert magyaroknak az üzlet iránt semmi érzékük nincsen.» (70-ik lap.)

Ilyen és ehhez hasonló sértő módon ír az angol protestáns lelkész Magyarországról, s lehetetlen felháborodás nélkül végig olvasni könyvét. Sajnos, a könyv már, úgy látszik, sok ember kezében megfordult és az ausztráliai utasok közül, kik nagyobb részt a hajón levő könyvek alapján állítják össze úti programjukat, a legtöbbször bizonyára teljesen elment a kedve attól, hogy Magyarországot meglátogassa, ha e könyvet átlapozza. Épen azért az utazás alatt magamhoz vettem Birmingham fércművét, nehogy véletlenül bárki kezébe is kerüljön. Engem egy cseppet se tudott elriasztani attól, hogy földközi úton Magyarországot is meglátogassam és hogy nem mentem el útközben oda, az igazán nem rajtam múlt, amint majd látni fogjuk.

Kellemtelen benyomások.

Amily szívesen indultam egy hónappal ezelőtt Ausztráliába, oly örömmel távoztam el innét. Mert mi tagadás benne, Ausztrália még nagyon fiatal ország és az Európához szokott vagy Amerikában élő ember nem igen érzi jól magát benne. Városai ugyan egészen modernnek, de a nagy földrajzi távolság miatt igen el van szigetelve a világtól. Tessék csak elképzelni azt, hogy harminchat napig tart, míg Angliából a levél ide ér s ha valaki történetesen el akar Ausztráliából utazni, sokszor hetekig kell várnia, míg a legközelebbi hajó indul. így is megtörténhetik, hogy egy sztrájk miatt — ami Ausztráliában mindennapos

dolog — ott ragad az ember, amint velünk majdnem megtörtént. Emellett nagy a drágaság s lépten-nyomon erősen érezni az angol befolyást. Mindezek, úgy-e, olyan dolgok, amik nem nagyon marasztalják Ausztráliában az idegent. Vegyük még hozzá azt, hogy a néhány városon kívül alig van egyéb látni való Ausztráliában. A vonat napokon keresztül egyhangú utón, erdőkön halad keresztül. Csak elvétve tűnnek fel itt-ott apró farmházacsok vagy legelésző birkanyájak.

No és ne felejtjük el, hogy a közerkölcsök sem valami nagyon rózsásak Ausztráliában. Ez az ország ugyanis még nemrégén Anglia szemétkerakodóhelye volt és a gonosztevők fajtája még nem halt ki egészen. Sehoh a világon nem lopnak, csalnak, gyilkolnak annyit, mint itt. A szabad italmérés és a prostitúció is terjeszti a bűnt. Minden sarkon egy korcsma s az utcákon temérdek sok a (bűnbánat nélküli) Magdolna. «Bachus cum Venere» — Bachus együtt Vénusszal.

Annyi csavargó, lézengő embert még életemben nem láttam, mint itt, mert a szakszervezetek, a «junik» hihetetlenül felverték a munkaárakat s így temérdek a munkanélküli mindenfelé. Ezért a bevándorlást is nagyon megszigorította a kormány és az angol-szász fajt kivéve alig kap valaki más vízumot Ausztráliába. Pedig kellő számú lakosságai hamarosan fejlődnek az ország. Mert tagadhatatlan, hogy Ausztrália földrajzilag és geológiaiilag nagyon szerencsés és korlátlan lehetőségek hazája. De mindaddig, míg intenzívebb gazdálkodást, termelést nem folytat, míg csatornázással nem pótolja ki a nagy eső hiányát, míg le nem töri a szakszervezetek uralmát, míg az angol befolyástól nem függetleníti magát s míg a bevándorlást meg nem könnyíti, addig szó sem lehet arról, hogy az ország nagygyá fejlődjék. Ismétlem tehát, hogy Ausztrália természetileg nagyon gazdag, hogy nyers anyagokban bővelkedik, hogy szén, olaj, érc, fa óriási mennyiségben található az országban, de mit ér mindez, ha nincs, aki e természeti kincseket kiaknázza, ha nincsenek bányák, gyárak s ha az ország földjét csak birkalegelőnek használják.

Tehát több ember, többtermelés, intenzívebb és önálló gazdálkodás, ez az, amire Ausztráliának szüksége van. Ez az ország predesztinálva van gazdagságra, de még csak ifjúkorát éli s talán, ha felszabadul Angliától (mint Amerika), gyorsabban fog végbe menni ez a fejlődési folyamat. íme, ez röviden a magyarázata annak, hogy miért nem éreztem magam jól Ausztráliában, bár mindenki szíves volt hozzám és az Eucharisztikus Világkongresszus is felejthetetlen benyomásokat hagyott lelkemben.

Ázsia kapujában.

Szeptember 24-én végleg búcsút mondtunk az ötödik világrésznek s éjjel tizenkét órakor teljes gőzzel megindultunk Európa felé. Szinte fellélekztem, mikor a révkalauz leszállt a hajóról s lassan eltűnedezték az éj sötétjében a freemantlei öböl pislogó lámpásai.

Alighogy elhagytuk Ausztráliát, rohamosan enyhült az idő s a tenger vize is mindjobban csendesedett. Tíz napig az Indiai-óceánon utaztunk s e hosszú idő alatt a gyér forgalom miatt csak néhány hajóval találkoztunk. A cápák, repülő halak és delfinek voltak úgyszólván az egyedüli lények, melyeket láttunk. Azonban október 3-án megélénkült a tenger; vitorlások, kis tengeri gőzösök és teherhajók tűnnek fel mind gyakrabban a láthatáron s végre megérkezünk a földi paradicsomba, Ceylon szigetére.

India legdélibb részén fekszik Ceylon, melyet bátran a világ legszebb szigetének lehet nevezni. Akinek nincs ideje végigutazni egész Indiát, itt fogalmat nyerhet annak mesés szépségéről.

Egy teljes napot töltöttünk Ceylon fővárosában, Colombóban s ezt az alkalmat felhasználtam arra, hogy a régi királyok székhelyét, Kandyt, megtekintsem. A hegyek között épült város kb. nyolcvan mérföldnyi távolságra fekszik Colombótól.

A kitűnő országúton villámgyorsan halad autónk, úgyhogy alig van időnk gyönyörködni a buja tropikus növényzetben. A völgyekben rizsföldek, teaültetvények zöldéinek, a hegyoldalakon ősrégi pálmaerdők, az utak mentén pedig apró, összetákolt viskók láthatók, melyekben cigányok módjára laknak az indus bennszülöttek. Majdnem mindannyian félig mezítelenül járnak, a gyermek pedig egészen úgy, legfeljebb egymásiknak van madzag a derekán, talán azért, hogy jobban megismerjék a sok purdé között. (Itt még, úgy látszik, nem ismerik az egykét, mert annyi itt a gyerek, hogy valóságga feketéllik tőlük minden.)

A bennszülöttek szívélyesen köszöntik a fehér embert s ilyenkor, midőn mosolyra nyílik szájuk, megcsillanak vörösre festett fogaik, melyeket indiai szokás szerint egy növény gyökerével befestenek. E festék megóvjá a fogak zománcát, úgyhogy a fogfájást e tájon nem ismerik. Azonban a vörös fogsor úgy elcsúfítja az emberek arcát, hogy valóságos torzképet csinál belőlük.

A falvakban a kutak s források körül nagy csoportban állnak a szegény fekelék s a nagy forróságban hideg vizet öntenek fejükre. Oly tűrhetetlen ugyanis a nap melege, hogy még árnyékban is könnyen napszúrást kaphat az ember. Az európaiak parafával bélelt kalapot hordanak s mindenki fehér vászonruhában jár, még a misszionáriusok és apácák is. Szerencsénkre ott-tartózkodásunk alatt néhány óráig tartó erős felhőszakadás volt, mely lehűtötte a levegőt s így nem éreztük olyan nagyon a robogó autón a forróságot.

Délben érkeztünk meg a buddhisták zarándokhelyére, Kandybe s itt meglátogattuk a legrégebb pagodát, a «Dalada Malagiawat», ahol Buddhának egyik fogát őrzik. A pagoda közepén egy külön kis kápolnában van az ereklye, mely egykor azonban valószínűleg egy krokodilus vagy víziló foga lehetett, mert embernek aligha volt ekkora zápfoga.

A templom könyvtárában láthatók a pálmalevelekre írt régi dravida-

kéziratok, melyek Buddha tanítását foglalják magukban. E buddhista szentírást a boncok őrzik, kik a pogány templom papjai. Nagyon érdekes emberek ezek a buddhista «kollegák». Fejüket teljesen kopaszra nyírják és rikító, sárga tógában járnak, jobbkarjuk azonban egész szabadon van, talán azért, hogy annál zavartalanabban tudjanak kollektálni, mert folytonos koldulással tengetik életüket. Régen nagy tekintélyük volt a nép előtt, ma azonban már semmibe sem veszik őket. A buddhizmus ugyanis lassan kihalóban van és helyette örvendetesen terjed a katolikus vallás.

Nagy érdeme van ebben boldogult XIII. Leó pápának, ki éppen e helyen nagy áldozatok árán felállította az első indiai szemináriumot, az úgynevezett Leonianumot, melyben a bennszülött kispapokat hithirdetőknek kiképezik. A gyönyörű hatalmas szeminárium a belga jezsuiták vezetése alatt áll és 1893 óta már közel ezer indiai papot neveltek itt, kik nagy eredménnyel hirdetik egész Indiában Krisztus szent evangéliumát.

Késő este volt, mikor Colombóba visszatértünk. Még néhány emléktárgyat vettünk — persze mesés olcsó áron — és aztán visszatértünk a hajóra, mely nemsokára felszedte horgonyait. Néhány nap múlva a Vörös-tengeren és a Szezei-csatornán keresztül a Földközi-tengeren voltunk. Október 18-án pedig megérkeztünk Nápolyba. Innen még Magyarországra akartam ellátogatni, azonban, mikor arról értesültem, hogy helyettesemet, Jandik József budapesti hittanárt sürgönyileg hazahívták, a legközelebb induló hajóval, a «Conte Biancamano»-val tovább utaztam hazafelé — Amerikába. Reggel 9-kor érkezett meg az «Orama» és délben már az olasz hajóról búcsúztam e! Nápolytól:

«Dolce memorie, addio! — Isten veletek, szép emlékek!»